

דו"ח פעילות לשנת 2003

"כל בני האדם נולדו בני חורין ושווים בערכם ובזכויותיהם."

הכרזה לכלל באי עולם בדבר זכויות האדם (1948), סעיף א

מחקר וכתובה: אמיר אנגל

עריכה: דליה קרשטיין, איתן בוכוול

עיצוב והפקה: סטודיו דוד הראל

ISSN 1565-4443

המוקד להגנת הפרט מיסודה של די"ר לוטה זלצברגר - ע"ר

רחוב אבו עוביידה 4 ירושלים 97200 | טל. 02-6271698 | פקס. 02-6276317

Hamoked Center for the Defence of the Individual - Founded by Dr Lotte Salzberger - RA
4 Abu Obeida St. Jerusalem 97200 | Tel. +972-2-6271698 | Fax. +972-2-6276317

המוקד - مركز الدفاع عن الفرد - مؤسسة لوطه زلتسبرغر - مكتب الشكاوي - ع.م.
تارخ ابو عبيدة 4 القدس 97200 | هاتف: 972-2-6271698 | فاكس: 972-2-6276317

www.hamoked.org.il | mail@hamoked.org.il

יו"ר ההנהלה: ד"ר יוסי שורץ

חברי ההנהלה: מר ארטורו אייפר (גזבר), מר דן ביתן, עו"ד תגריד גיהשאן, הגב' רחל וגשל, מר
עלא חטיב, ד"ר רפי מרון, הגב' חדוה רדובניץ, ד"ר אלחנן ריינר.

ועדת ביקורת: מר עומר נאשף, פרופ' פרנק סטיוארט

יועץ משפטי: עו"ד אופיר כץ

רואה חשבון: רו"ח אחמד מנאע

מנכ"לית: דליה קרשטיין

צוות המוקד: לינה אבו מוך-זועבי, שירה אייזנברג, אמיר אנגל, קורט ארונסון, איתן בוכוול,
שירין בטשון, תמיר בלנק, סיגלית בן ארי, יוסף ברודר, אריאנה ברוך, סועאד
גמאל, אודי גור, נועה דיאטלוביצקי, ליאורה דניאלי, יוסי וולפסון, טלילה
ורשבסקי, שדיא זייד, ברק זמר, מייסא חוראני, מנאל חזאן, מהא חטיב, מרים
חטיב, רנא חליל, נטע חמו, איסמאעיל חמוד, אסתר חמני, מיכל חסון, מורן כהן,
נטע כהן, עירית לוריא, מיכל ליבל, עדי לנדאו, מאיה טיומקין, ניהאיה מג'דוב,
גורגינה סרייה, עלי עבאסי, גיומאנה עזב, מיאדה עלוש, רנא עסלי, טל פילמוס,
תמר פלג-שריק, רוני פלי, עלוה קולן וקנין, דולב רהט, הילה רכניצר, ראמי רקיייה,
זיומאן שגרי, איתי שור, ענאן תומא, נמרוד תירוש.

מתנדבי המוקד: יהונתן יואל, חוה מטרס-עירון, יעל נעמן, חנה סגל.

תוכן העניינים

7	.....	מבוא
8	.....	פניות חדשות
9	.....	פניות לערכאות
10	.....	אתר האינטרנט
11	.....	חופש התנועה
12	.....	חומת הפרדה ומרחב התפר
14	.....	מחסומים
16	.....	כניסה לרצועת עזה
17	.....	יציאה מהשטחים לחוץ לארץ
19	.....	חשבות בירושלים
20	.....	חוק האזרחות והכניסה לישראל
22	.....	לשכת משרד הפנים בירושלים המזרחית
25	.....	חשבות בגדה
26	.....	משפחות שסועות
27	.....	רישום תושבים
29	.....	זכויות כלואים
30	.....	מתקן הכליאה הסודי
31	.....	לוחמים בלתי חוקיים
33	.....	ביקורי משפחות אצל הכלואים
35	.....	תנאי מעצר
37	.....	מעצרים מינהליים
38	.....	איתור עצירים
40	.....	אלימות כוחות הביטחון
41	.....	פתיחה בחקירה
43	.....	הליכי החקירה
44	.....	התיקון לחוק הפיצויים

45 ..... סגירת תיק

48 ..... **הריסת בתים**

51 ..... **כבוד המת**

53 ..... **נספחים**

53 ..... נתונים

55 ..... תורמים

"כל אדם זכאי לזכויות ולחירויות שנקבעו בהכרזה זו ללא הפליה כלשהי... בגלל מוצא לאומי או חברתי... לא יופלה אדם על-פי מעמדה... של המדינה או הארץ שאליה הוא שייך, בין שהארץ היא עצמאית... ובין שריבונותה מוגבלת כל הגבלה אחרת."

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיף ב

במובלעות בין הגדר לבין הקו הירוק, מצאו עצמם מנותקים ממרכזי הסחר, החינוך, הבריאות והתעסוקה שבערי הגדה ומחויבים עתה להמציא אישורים על מנת לחיות בבתיים. אלפי חקלאים מצאו עצמם מנותקים מאדמותיהם, בהן תלויה פרנסתם. בשנת 2003 נחקק חוק האזרחות, המונע מבני זוג ישראלים ופלסטינים ומילדיהם לממש את זכותם לחיי משפחה.

הפלישות הצבאיות לשטחי הרשות הפלסטינית בשנת 2002, שלוו בפגיעות חסרות תקדים בחיים וברכוש, התחלפו בשנת 2003 במצב כרוני ומתמשך של התעמרות באוכלוסייה האזרחית. זכויות בסיסיות ביותר לחיים ולשלמות הגוף, לחיי משפחה, לחופש תנועה, לחינוך, לפרנסה, לבריאות ולתנאי מחיה בסיסיים - נשללו.

חומת ההפרדה יצרה מציאות חדשה בגדה המערבית: אלפי בני אדם שהחומה סגרה

פניות חדשות

בשנת 2002 התקבלו במוקד 8,751 פניות חדשות, המספר הגבוה ביותר במהלך שנות פעילותו עד אז. הגידול נמשך בשנת 2003 - 9,034 פניות חדשות.

פניות חדשות שנחקבלו במוקד בשנת 2003

נושא	זכויות כלואים	אלימות ונזק לרכוש	חופש התנועה	תושבות	הריסת בתים	כבוד המת	אחר	סה"כ
שנת 2003	5,278	1,314	2,179	210	24	21	8	9,034
לעומת 2002	-27%	+86%	+289%	+136%	-67%	-32%	-86%	+3%

האלימות המתמשכת ופעילות המוקד בתגובה להחלת התיקון לחוק הפיצויים (ראו פרק אלימות כוחות הביטחון), הביאו לגידול של כ-80% במספר הפניות בתחום זה. הירידה במספר הפניות החדשות לאיתור עצירים (5,077 ב-2003 לעומת 7,078 ב-2002) נובעת מצמצום היקף המעצרים על ידי הצבא.

השינוי בהתפלגות הפניות נובע מדפוסים שונים של הפגיעה באוכלוסייה ומפעילות יזומה של המוקד: המחסומים, הסגר והמצור שהכבידו יותר עם שוך המבצעים הצבאיים, חומת ההפרדה ופעילות מוקד החירום, הביאו לגידול של כ-280% במספר הפניות החדשות שענייןן חופש תנועה.

פניות לערכאות

במהלך שנת 2003 הגיש המוקד 139 עתירות לבג"ץ ולבתי המשפט המינהליים בשמם של כ-290 מתושבי השטחים הכבושים ו-12 תביעות נזיקין. גם בפניות לערכאות אפשר לזהות את המגמה שאפיינה את הפניות למוקד: גידול בעתירות ובתביעות שעניינן חופש התנועה ואלימות וצמצום במספר העתירות לאיתור עצירים - הביאס קורפוס - מ-33 בשנת 2002 ל-10 בשנת 2003. למרות דרקוניותו, פתח חוק האזרחות פתח צר למי שבקשתו לאיחוד משפחות הוגשה לפני מאי 2002, עת הקפיאה ממשלת ישראל את הליך האיחוד המשפחות. פתח זה הביא לעלייה במספר העתירות שהגיש המוקד בנושא.

פניות לערכאות ממעם המוקד בשנים 2002 ו-2003

נושא	זכויות כלואים	אלימות ונזק לרכוש	חופש התנועה	תושבות ירושלים	תושבות גדה	גירוש	הריסת בתים	כבוד המת	סה"כ
שנת 2003	40	12	45	22	4	1	24	3	151
שנת 2002	63	8	5	9		13	37		135

בכל הקשור למושג איחוד משפחות, ולפיה הליך איחוד משפחות דרוש על מנת לרשום במרשם האוכלוסין את הילדים שנולדו בשטחים לתושבי המדינה (ראו בפרק תושבות בירושלים).

לקראת סוף שנת 2003 החל המוקד להיערך להגשת תביעות נזיקין בעשרות תיקי אלימות, שכן התיקון לחוק הפיצויים שהתקבל באוגוסט 2002 צמצם באופן משמעותי את משך התקופה בה יכולים תושבי השטחים לפנות לערכאות בתביעת נזיקין - משבע שנים לשנתיים (ראו פרק אלימות כוחות הביטחון).

שלוש מהעתירות שהגיש המוקד בשנת 2003 ראויות לציון מיוחד:

באוקטובר 2003 הוגשה עתירה בעניין מתקן הכליאה הסודי 1391, המצוי במדינת ישראל. בעתירה דרש המוקד לסגור את המתקן לאלתר, בטענה כי קיומו של מתקן כליאה סודי עומד בסתירה לחוק המקומי והבינלאומי (ראו בפרק זכויות כלואים).

בנובמבר 2003 הגיש המוקד עתירה בדרישה להפסיק את בניית חומת ההפרדה בקטעים הפולשים לגדה המערבית ולעצור את הפגיעה באוכלוסייה הנגרמת מבנייה בתוואי זה (ראו בפרק חופש התנועה).

בדצמבר 2003 הוגשה עתירה בתביעה לבטל את חוק האזרחות והכניסה לישראל ככל שהוא חל על ילדים. בעתירה טען המוקד כנגד הפרשנות המקיפה שאימץ משרד הפנים

¹ בנוסף טיפל המוקד במהלך שנת 2003 ב-1,176 פניות שנתקבלו לפני 1.1.03. 351 תיקים נסגרו במהלך השנה. טבלה מפורטת נמצאת בנספח שבסוף הדו"ח.

אתר האינטרנט www.hamoked.org.il

עד כה הועלו לאתר למעלה מ-800 פריטים, בהם פסקי דין, דברי חקיקה אזרחית וצבאית, עתירות ותשובות המדינה להן, תביעות נזיקין, תצהירים, חוות דעת, החלטות ממשלה, תכתובות עקרוניות, אמנות בינלאומיות, החלטות של ארגונים בינלאומיים, דו"חות, מפות, מאמרים וכתבות. כ-130 מסמכים תורגמו לאנגלית כדי שחומר משפטי ישראלי שלא תורגם בעבר, יהיה נגיש גם לקהלי היעד בשטחים ובעולם. למרות שהאתר נמצא עדיין בהליכי עדכון, הוא זוכה לביקורים רבים ולבקשות לשימוש בחומרים המצויים בו.

בשנת 2003 הוקם אתר האינטרנט של המוקד. האתר הוא ספרייה משפטית ובה פריטים מתחומי המשפט הישראלי, הבינלאומי והזר בלמעלה מ-50 נושאים. האתר מאפשר נגישות לחומרים ראשוניים, שרובם אינם מצויים במקום אחר על הרשת ומכוון להעמיד לרשות עורכי דין, חוקרים ופעילי זכויות אדם את הידע שנצבר במוקד במהלך שנות קיומו בכל הנוגע להפרות זכויות אדם בשטחים והנסיונות להגן על זכויות אלה. בנוסף, באתר קישורים רבים למידע הנמצא ברשת אצל ארגוני זכויות אדם ומוסדות ישראליים, פלסטיניים ובינלאומיים.

חופש התנועה

**”כל אדם זכאי לחופש תנועה ומגורים בחוץ כל מדינה
כל אדם זכאי לעזוב כל ארץ, לרבות ארצו, ולחזור לארצו.”**

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיף יג

גם בכלכלה הפלסטינית: 60% מהאוכלוסייה חיה בעוני (פחות משני דולר הכנסה לנפש ליום), רמת האבטלה מגיעה לכ-50% ומחירי המים במיכליות - המיועדות לכפרים שאינם מחוברים לרשת המים או שתשתיות המים בהם נהרסו - עלו בשלוש השנים האחרונות ב-80% כתוצאה מהתייקרות מחירי ההובלה.³ במהלך השנים האחרונות גרמה מדיניות הצבא ליצירת אזורי ארץ מבודדים ונצורים שתושביהם נכלאו ושמהם כמעט שאין יוצא ובא. רצועת עזה היא שטח סגור ואך בקושי מותרות הכניסה אליה והיציאה ממנה. בניית חומת ההפרדה גרמה לבעיות קשות נוספות באזורים בגדה המערבית שנסגרים בחומות כלא גבוהות וגדרות תיל. המעברים שנותרו פתוחים למעבר תושבים נמצאים בפיקוח הצבא, שאינו עומד בהתחייבותו לשעות פתיחה וסגירה קבועות. יציאתם של פלסטינים את השטחים גם היא מוגבלת. המעבר לירדן כפוף למדיניות אשר

מדיניות הסגר והמצור, המחסומים, התעלות והמכשולים שהטילה ישראל, ממשיכה לגבות מחיר כבד מהפלסטינים תושבי השטחים. על פי נתוני בצלם, נכון לחודש נובמבר 2003 היו פזורים בדרכי הגדה 56 מחסומים מאוישים על מנת לעצור בני אדם ולפקח על תנועותיהם. עשרות מחסומים מאולתרים נפרשים כל יום ברחבי הגדה על מנת לעצור ולבדוק עוברי אורח. הצבא הישראלי ערם גם 457 ערימות עפר, הציב 95 מחסומים קבועים בדמות קוביות בטון וחפר 56 תעלות על מנת לחסום דרכים למעבר כלי רכב, לסגור את הכניסה והיציאה מיישובים ולהקשות על הפלסטינים לנוע בדרכים. חיילי הצבא חוצצים בין רבבות אנשים לבין בתי ספר, אוניברסיטאות, שירותי רפואה ושירותים מינהליים, קרובי משפחה ומקומות עבודה וכל ניסיון להגיע ממקום למקום כרוך במגע עם חיילים, בעיכובים ובהשפלה. לפחות 38 אנשים מתו בשל עיכובים במחסומים בדרכם לקבלת טיפול רפואי. בין המתים 7 תינוקות שמתו עת חסמו חיילים את מעבר האמהות לבתי החולים.² ההגבלות על התנועה פוגעות

² בצלם, **מוסף מדיניות החנק**, דצמבר 2003.

³ בצלם: www.btselem.org

חיי התושבים הפלסטינים ומעצימה עוד את הקושי היומיומי של החיים תחת כיבוש. עתה נדרשים הפלסטינים לקבל אישור ממפקדת התיאום והקישור באזור מגוריהם על מנת לחזור לביתם, ועצם קיומם הפרטי חייב בהיתר מיוחד. בכוח המחסומים, ההיתרים והשערים נוצרים בתוך השטחים חלקי ארץ מפוצלים ורצועות מבודדות אשר מפוררים בשיטתיות את המבנה החברתי הפלסטיני ואת מרקם החיים בשטחים.

השתנתה ב-2003 מספר פעמים ומנעה מרבים את יציאתם וללא אישורים, הניתנים במשורה, אסורה היציאה. עד לתקופה האחרונה לא היה צורך להצטייד באישור מיוחד על מנת לעבור במחסומים בתוך השטחים, אשר נועדו לפיקוח כללי ולאכיפת המצור שהוטל על היישובים. לאחרונה התחיל הצבא לדרוש גם אישורים מיוחדים על מנת לחצות מחסומים בתוך הגדה וכן כדי לעבור בשערי חומת ההפרדה. דרישה זו מעמיקה את הפיקוח על

חומת ההפרדה ומרחב התפר

הירוק ובמובלעות מוקפות מכשולים. מספר התושבים שגרים מצדי החומה ושחייהם ייפגעו כתוצאה מהקמתה מוערך ב-875,600 איש, המהווים 38% מהאוכלוסייה הפלסטינית של הגדה המערבית.⁴

אך החומה לא גורמת רק להרחקתם של עשרות אלפי פלסטינים מאדמתם, כליאתם מאחורי גדרות וחומות ושבירת מטה לחמם, אלא יוצרת משטר מפלה, המקנה ליהודים ולאזרחי ישראל זכויות ושולל אותן מתושבים פלסטינים. בתחילת אוקטובר 2003 הכריז המפקד הצבאי של הגדה על השטח שבין החומה לבין הקו הירוק, "מרחב התפר", כשטח צבאי סגור ללא הגבלת זמן. אולם, ההכרזה על שטח צבאי סגור חלה באופן שונה על אנשים שונים. תושבי מרחב התפר הפלסטינים - אלה שנולדו וגדלו במרחב, שמבקשים לעבוד בו או שרוצים לבקר את בני משפחותיהם - חייבים בהיתר מיוחד על מנת לעבור בשערים שהוקמו לשם כך. ישראלים - אזרחי ישראל, תושבי ישראל ומי שזכאים לאזרחות ישראלית על פי חוק השבות - אינם חייבים באישורים כלשהם והם רשאים לבוא ולצאת כאוות נפשם. משמעות הדבר היא כי המרחב הוא שטח צבאי סגור עבור פלסטינים הזקוקים לאישור על מנת לגור בבתיהם ולעבד את אדמתם, אולם

החומה הנבנית עתה ומערכת המכשולים שמשני עבריה, אינה נבנית על הקו הירוק - על מנת להקיף התנחלויות ולספח אותן בפועל לשטח ישראל, סוטה תוואי החומה מהקו הירוק מזרחה, מתפתל ומקיף את גושי ההתנחלויות ושטחים בהם גרים ומהם מתפרנסים מאות אלפי פלסטינים. פיתולי החומה והשטח שהיא דורסת משנים את מציאות חייהם של מאות אלפי פלסטינים - אלה החיים ממזרח לחומה אינם יכולים להגיע לשדותיהם ולבארות המים שלהם הנמצאים ממערב לה ואילו אלה החיים בין הקו הירוק לבין החומה כלואים, הלכה למעשה, על אדמתם ויכולים להגיע לערי הגדה, לרופאים, לבתי הספר, לשווקים ולקרובי משפחתם, רק דרך שערים בחומה ובאמצעות היתרים מיוחדים. מורכבות החיים בצל החומה, הפיקוח המתמיד של הרשויות וכליאת יישובים במובלעות מגודרות עלולים להוביל להסתלקותה של האוכלוסייה הפלסטינית ולסיפוח בפועל של השטחים הנמצאים בין החומה לקו הירוק.

בניית החומה משנה את המציאות בשטח הנכבש. על מנת לבנות את החומה הפקיע הצבא מהפלסטינים 28,000 דונם וכתוצאה ממנה נכלאו 845,000 דונם, המהווים 15.1% משטח הגדה, בין החומה לבין הקו

הוא שטח אזרחי פתוח עבור כל האחרים. הצווים המגדירים את הזכויות בקו התפר מגדירים גם יוצאים מן הכלל ומבחינים לא רק בין ישראלים לבין פלסטינים: גם תיירים, פלסטינים העובדים בהתנחלויות ופלסטינים בעלי אישור כניסה לישראל רשאים לצאת ולבוא בשטחי מרחב התפר.

בעתירה שהגיש המוקד לבית המשפט הגבוה לצדק כנגד תוואי חומת ההפרדה וכנגד משטר הצווים הנלווה לה, נכתב כך:

"פלסטינים החיים את חייהם דורות על גבי דורות באדמתם שהפכה ל"מרחב התפר", שמעבדים את האדמה בזיעת אפם, שילדו וגידלו את ילדיהם במקום - אלו מחויבים לגשת למשרדי המינהל האזרחי ולמלא טפסים ולבקש היתר שהייה באדמתם ובביתם ועולה החשש שאם יימצא מי מהם בעל עבר ביטחוני, תיחסם בפניו האפשרות להמשיך ולחיות על אדמתו ופתחנו בתהליך של טרנספר זוחל באמתלות ביטחוניות. ואילו תיירים שהגיעו מקצות תבל וזו להם אולי הפעם הראשונה שכף רגלם דורכת במזרח התיכון - הם מקבלים היתר אוטומטי, לא נדרשים לעמוד בתור בשעות הקבלה של המינהל האזרחי... ולבסוף ניצבים חוטבי העצים ושואבי המים של ההתנחלויות, אותם פלסטינים המנוצלים על-ידי חומסי אדמתם בעבור שכר זעום, שכמיטב המסורת של משטרי ההפרדה הגזעית המאפשרים למשטרים להגיע אל אדוניהם, גם כניסתם שלהם אינה מעוכבת לבל ימצאו המתנחלים את עצמם ללא מי שינקה את מחאותיהם".⁵

העתירה, שהוגשה ב-6 לנובמבר 2003, אינה טוענת נגד עצם בניית חומת הפרדה. לממשלת ישראל עומדת הזכות המלאה לנקוט בצעדים על מנת להגן על גבולותיה. אלא שהקמת חומה בתוך שטחי הגדה המערבית, ממזרח לקו הירוק, עומדת בסתירה לחוק המקומי והבינלאומי ופוגעת פגיעה אנושה במאות

אלפי אנשים. הקמת החומה גורמת לשינוי מהותי בשטח הכבוש. ישראל מקימה בתוך השטח הכבוש חומת בטון שמגיעה, במקומות מסוימים, לגובה של שמונה מטרים. לשם כך הפכה אדמה חקלאית לקרקע לבנייה, נחסמה הגישה לשדות ולבארות מים וכפרים נחצו. שינויים אלה סותרים את הוראת החוק הבינלאומי הקובע כי למעצמה הכובשת אסור לבצע שינויים מהותיים בשטח הנכבש. על מנת לבנות את החומה ולכפות את הסדר הרצוי קבע המימשל הצבאי, כאמור, שורה של תקנות והוראות שהן מפלות ושרירותיות. תקנות אלה עומדות בסתירה לערכי היסוד של מדינת ישראל ולחוק היסוד: כבוד האדם וחירותו. אך החומה אינה רק בלתי חוקית אלא גם בלתי מוסרית, שכן היא פוגעת פגיעה קשה באוכלוסייה האזרחית הפלסטינית שעצם חייה נתונים לבחינתו של המפקד הצבאי, שיכול לאסור על אנשים את החזרה לבתיהם ואת המעבר לאדמותיהם, מטה לחמם.

בינתיים חצה הדין על חוקיות החומה את גבולות ישראל ונערך גם בערכאה שיפוטית בינלאומית. ב-8 לדצמבר 2003 ביקש מזכ"ל האו"ם מבית הדין הבינלאומי בהאג לבחון את חוקיות הקמת החומה. הטענות העיקריות נגד החומה שעלו בדין של עצרת האו"ם דומות דמיון עקרוני לטענות שהוגשו לעיון בג"ץ. טענות אלה עסקו בשינוי המהותי שבניית החומה יוצרת בשטח הכבוש ובהשלכות ההומניטאריות שיש לבניית החומה על האוכלוסייה החיה בצילה.

במהלך פברואר 2004 נערכו דיונים בנושא החומה - בבית המשפט בישראל ובבית הדין בהאג. נכון לכתיבת שורות אלה, לא פירסמו שני המוסדות הללו את מסקנותיהם. בדצמבר 2003 הגישה האגודה לזכויות האזרח

⁴ על פי נתוני בצלם: www.btselem.org

⁵ בג"ץ 9961/03, המוקד להגנת הפרט נ' ממשלת ישראל ואח', סעיף 85.

בהם עוכבו בני אדם בשערי ג'יוס. הנה רצף אירועים במהלך ארבעה ימים בחודש דצמבר 2003:

ב-7 לדצמבר בשעה 13:10 התקשר אדם למוקד החירום בבקשה שיפעל לפתוח את שער ג'יוס בפני קבוצה של אנשים המחכים משני צידיו לסיור הצבאי, שהיה אמור להגיע בשעה 12:30. אחרי מספר שיחות טלפון נמסר למוקד כי בשל התראות נסגר השער ויישאר סגור. למרות זאת, בשעה 13:25 הגיע לשער כוח צבאי ופתח אותו לאלה שעדיין חיכו שם. באותו יום בשעה 17:00 התקשר אדם והודיע כי שער ג'יוס לא נפתח בשעה 16:30, כפי שאמור היה, וכחמישים איש אינם מצליחים להגיע לביתם. יום למחרת נתקע אחד החקלאים בצד המזרחי של החומה מכיוון שאיחר להגיע לשער: למרות שהשער היה פתוח עת הגיע לשם, לא הרשו לו החיילים לעבור. ב-9 לדצמבר לא נפתח השער בצהריים והחקלאים המתינו במקום למעלה משלוש שעות בתקווה שהחיילים שעברו במקום יפתחו את השער. בשעה 16:00 עזבו אחרוני המחכים את השער וחזרו לבתיהם בלי לעבוד בחלקותיהם. למחרת נתקעו כ-40 חקלאים בצד המערבי של החומה בדרכם חזרה לג'יוס. רק שעה וחצי אחרי המועד בו אמור היה השער להיפתח, הגיע סיור צבאי ופתח אותו. (תיקים 3382n, 3388n, 3390n, 3408n)

עתירה המבקשת מבית המשפט לחייב את הצבא לפתוח את השערים שבגדר משך כל שעות היממה,⁶ שכן בחומה נבנו מעברים המיועדים לאפשר לתושבים פלסטינים, שנמצאו ראויים לכך, לעבור מצד לצד, אך בפועל היתרי המעבר הניתנים הופכים להיות מנוף להפעלת לחץ על מבקשי ההיתר ומנגנון פיקוח והשפלה נוסף על האוכלוסייה. בשטח אמורים החיילים לפתוח את השערים על פי הוראות כלליות אולם בפועל פתיחת השערים אינה סדירה, השעות משתנות ומשך פתיחת השערים קצר ביותר. גם פלסטינים שקיבלו אישור עלולים להתעכב שעות רבות ליד השערים ולהיחשף לשרירות החלטתם של חיילים, לעיכובים והשפלות.

הכפר ג'יוס שבאזור קלקיליה מונה 3,100 נפשות ופרנסת 90% מתושביו מחקלאות. מאז הקמת החומה מצאו עצמם כל תושבי הכפר, לבד ממשפחה אחת בת שמונה נפשות, בצידה המזרחי של החומה, מנותקים מלמעלה מ-80% מהאדמות החקלאיות וממקורות המים העיקריים שלהם. עתה, על מנת להגיע לאדמות הכפר - בהן 7,000 דונם זיתים, דגנים, הדורים וירקות ושש תחנות לשאיבת מים - חייבים התושבים לקבל היתרים מיוחדים ולחלוף באחד משני שערים. מאוגוסט 2003 ועד לסוף השנה טיפל מוקד החירום ב-122 אירועים

מחסומים

הדרושה במחסום היא מיידית ולשם כך הוקם מוקד החירום. במהלך 2003 פעל מוקד החירום בעניין כ-2000 פניות, שהגיעו מצדי הדרך וממחסומים וניסה להתמודד עם הבעיות השונות במהירות האפשרית, באמצעות יצירת

שכיחות המחסומים, החיכוך הבלתי פוסק בין אזרחים לחיילים והכוח הבלתי מוגבל למעשה שניתן בידיהם של החיילים, יוצרים תנאים בהם התעללות, מכות והשפלה הופכים לשיגרה. ברבים מהמקרים ההתערבות

קשר עם גורמים במינהל האזרחי ובמפקדות. פניות המוקד למינהל האזרחי, למת"קים השונים ולחיילים בשטח, הניבו לרוב תוצאות, אך בדרך כלל רק לאחר זמן רב. המוקד המשיך לטפל במקרים בהם ביקש הפונה, גם לאחר שעבר במחסום, לפעול לחקירת המקרה ולהעמדת האחראים לו לדין, או במקרים שהטיפול לא הסתייע.

את הרדיו ודרש מהנוכחים לרקוד עימו. כמה דקות מאוחר יותר התקשר אחד המעוכבים למוקד, שיצר קשר עם מפקדת התיאום והקישור ברמאללה. בשעה 12:40, כארבעים דקות אחרי תחילת האירוע, הגיע למחסום גייפ צבאי. התעודות ומפתחות הרכב הוחזרו לבעליהם ואלה המשיכו לדרכם. **(תיק ח972)**

בערב ה-26 לאוקטובר 2003 תקפו את א"ע צירי לידה. בשעה 19:40 החלו א"ע ובעלה בנסיעה במכוניתם לכיוון הכניסה לכפר, שבאזור שכם, על מנת לפגוש את האמבולנס שהועק למקום ושאמור היה להסיע אותה את יתרת הדרך - ממחסום העפר שבשער הכפר עד לבית החולים. אולם בכניסה לכפר עמדו חיילים שעצרו את הרכב. כשהגיע האמבולנס אל צידו האחר של המחסום, החלו החיילים לירות והניסו אותו מהמקום. בעלה של א"ע התקשר למוקד, אשר פנה מיד למינהל האזרחי בדרישה להתיר לאמבולנס להתקרב למקום. חצי שעה מאוחר יותר ולאחר שיחות טלפון רבות נוספות, הודיע המינהל האזרחי שהאמבולנס יכול להתקרב למחסום ולאסוף את היולדת. מוקד החירום יצר עתה קשר עם האמבולנס מחד ומאידיך עם בעלה של א"ע, שהתרחק ברכבו קודם לכן מהמחסום בשל ירי החיילים. בשעה 20:35, חמישים וחמש דקות אחרי שיצאו לדרכם, החלו א"ע ובעלה לחצות ברגל את מחסום העפר שחצץ בין רכבם לאמבולנס. החיילים נעלמו מהמקום וא"ע הגיעה בשלום לאמבולנס. אל בית החולים, הנמצא במרחק רבע שעה נסיעה מבייתה, הגיעה בשעה 20:50. **(תיק ח3037)**

בבוקר ה-3 למאי 2003 הגיע ע"ד בן ה-38 למחסום חווארה שליד שכם, אלא שבאותו יום עמד בדרכו חייל כעוס שזרק את תעודת הזהות של ע"ד וציווה עליו לחול ולנעור כחמור על מנת לקבל את התעודה. משסירב ע"ד לנהוג כך, החריס החייל את התעודה ואמר לו שהוא מעוכב עד להודעה חדשה. מוקד החירום פנה למינהל האזרחי על מנת להתערב באירוע, לשחרר את ע"ד ולהחזיר לו את תעודתו. לאחר שש שעות של עיכוב הגיע למחסום קצין ממפקדת התיאום והקישור, החזיר לע"ד את תעודת זהות שלו ואיפשר לו להמשיך בדרכו. **(תיק ח1508)**

בצהרי ה-31 למאי עבר ז"ע את מחסום קלנדיה במוניתו, בדרכו לתחנת המונית שבמקום. במחסום עצר אותו שוטר משמר הגבול, פתח את דלת המונית ומבלי לומר דבר חבט בפניו של ז"ע בעוצמה בקנה רובהו. ז"ע נפל מהרכב והתעלף על הכביש. החיילים סירבו לאפשר לעוברים ושבים לגשת אל הפצוע ולהגיש לו עזרה. אחד מעדי הראייה התקשר למוקד, שיצר קשר עם מפקדת התיאום הקישור ודרש שיאפשרו לאמבולנס להיכנס לשטח המחסום כדי לפנות את הפצוע. כעבור חצי שעה הגיע למחסום אמבולנס של הסהר האדום ופינה את ז"ע לבית החולים, שם אושפז משך יומיים בגלל פציעה בעין. התיק מצוי בטיפול המוקד מול מח"ש. **(תיק ח1778)**

בצהרי ה-2 לפברואר 2003 עצרו חיילים במחסום דרכים באזור ירושלים את התנועה, לקחו את תעודות הזהות של הממתנינים בו ואת מפתחות כלי הרכב. אחד החיילים סילק את היושבים ברכב, הדליק

⁶ בג"ץ 11344/03, סלים ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל ביהודה והשומרון.

כניסה לרצועת עזה

ג"א הוא יליד עזה ותושב ירושלים, בן 41 שנים, נשוי ואב לארבעה, העובד בעיריית ירושלים. הוא פנה למוקד ביולי 2002 לאחר שבקשותיו לקבל אישור כניסה לעזה, לסעוד את אימו החולה, סורבו. אימו בת ה-72 היא אלמנה הסובלת מדיכאון וממחלות כרוניות קשות הפוגעות בתפקודה. לאחר פניות חוזרות של המוקד הצליח ג"א לקבל אישור לבקר בעזה ואכן ביקר אצל אימו משך יומיים באוקטובר 2002 ושלושה ימים במאי 2003. בספטמבר 2003 ביקש המוקד להסדיר לג"א אישור כניסה נוסף אך נתקל בסירוב מוחלט, בנימוק שג"א לא עומד בקריטריונים. המוקד פנה, לפיכך, ללשכת היועץ המשפטי של עזה כדי שיתערב בהחלטה, שנראתה על פניה בלתי סבירה. משיחות טלפון עם לשכת היועץ המשפטי נודע למוקד כי היועץ אינו רואה עצמו כמי שיכול לבקר את החלטת הרשויות או להעמידן במבחן הדין ומטרתו היא, לכל היותר, לתווך בין עורכי דין לרשויות. המוקד התעקש וניסה להשיג את היועץ המשפטי עצמו בטלפון, אך לשווא. לאחר שגם מכתב לבריור העניין נותר ללא מענה, הגיש המוקד עתירה לבג"ץ, בה ביקש ממפקד כוחות צה"ל ברצועת עזה להתיר לג"א את הכניסה לעזה ולהסביר מדוע הוא נוקט במדיניות גורפת במתן האישורים ולא מחליט לגופה של כל בקשה. בתשובה לעתירה הותר לג"א להיכנס לעזה ובכך ביקשה המדינה לפתור את עצמה מהדיון בתיק. אך המוקד דרש דיון והסבר בשאלה הכללית יותר: מדוע אין מתירים לפלסטינים תושבי ישראל ואזרחיה להיכנס לחבל עזה? עד רגע כתיבת שורות אלה לא נתקבלה תשובה עניינית לשאלה זו והנושא יידון בבג"ץ, ככל הנראה, בספטמבר 2004.

(תיק 17936)

כבכל תחומי החיים גם נושא כניסתם ויציאתם של פלסטינים מרצועת עזה ואליה מהווה כר נרחב להתעמרויות והחלטות שרירותיות לרוב. כפי שנסקר בדוח השנתי הקודם, המעבר בין שטחי הגדה לעזה, המוגדרים בהסכמי אוסלו כיחידה מדינית וטריטוריאלית אחת, הפך להיות כמעט בלתי אפשרי.⁷ מאז כינון הסכם הביניים בין ישראל לאש"ף, אסר הצבא הישראלי על כניסת ישראלים לשטחי הרשות בעזה. אולם, לאיסור זה היו יוצאי דופן אשר טיפול הרשויות בהם הלך ופחת עד שנפסק כמעט לחלוטין עם תחילת האינתיפאדה הנוכחית. רק הסדר משפחות חצויות, במקרים בהם אחד מבני הזוג הוא ישראלי והאחר פלסטיני, נותר בתוקף, אולם למקוטעין. האיסור על כניסה לעזה נובע, לטענת המדינה, מטעמים ביטחוניים. המניע של הרשויות הישראליות הוצג בדיון בבג"ץ בעתירתם של חברי כנסת שביקשו להיכנס לשטחי הרצועה.⁸ בדיון טענה המדינה כי אין היא יכולה להגן על ישראלים הנמצאים בתוך שטחי הרשות הפלסטינית במקרה שיאונה להם רע ולכן עליה לאסור על כניסתם. אם אמנם טענה זו נכונה לגבי חברי כנסת העושים את דרכם לעזה, הרי שקשה לקבלה כשהמדובר בפלסטיני המבקש להיכנס לעזה כדי לסעוד את אימו החולה, להשתתף בחתונת בן-דודו או לנחם קרובי משפחה אבלים. האיסור על פלסטינים החיים בישראל או במזרח ירושלים להיכנס לעזה מעורר חשד ששיקולי המדינה נגועים במניעים זרים והוא נועד לפצל ולשבור את המרקם החברתי הפלסטיני לקבוצות קטנות, מבודדות ונצורות. חשד זה מתעצם כאשר בוחנים את המדיניות כלפי יהודים ופלסטינים בנושא הכניסה לרצועת עזה: היהודים הנכנסים לרצועת עזה (להתנחלויות) נמצאים בסכנת חיים ובכל זאת כניסתם מותרת; פלסטינים, גם אם גדלו ברצועת עזה, אינם יכולים להיכנס.

התקווה היא שהדין העקרוני בבית המשפט הגבוה לצדק על מדיניות הצבא יוכל לסייע בפתרון מצוקותיהם של פלסטינים רבים נוספים שכניסתם לרצועת עזה נמנעת.

א"ק היא ילידת עזה שקיבלה מעמד של תושבות קבע בישראל מכוח נישואיה לתושב ירושלים. בשנת 1985 התגרשה א"ק מבעלה, חזרה לעזה ונישאה לתושב המקום שנפטר בשנת 1996. לזוג נולד ילד. כתושבת ישראל התגוררה א"ק בעזה עם בעלה ובנם, שנולד בעזה, מכוח היתרים תקופתיים. האינתיפאדה הנוכחית הרחיקה את א"ק ממחסום ארז והיא נותרה בעזה, עם בנה, ללא היתר. בבואה לחדש את ההיתר בספטמבר 2002 נדחתה בקשתה. נוהל משפחות חצויות תקף, על פי הצבא, רק כשבני הזוג חיים ואילו הליך איחוד בין אם לבנה אינו קריטריון לקבלת היתר

שהייה. א"ק אולצה לחזור לירושלים ולהשאיר את בנה עם קרובי משפחה בעזה. באוקטובר 2002 נפצע בנה של א"ק בתאונת דרכים קשה ואושפז בבית חולים בעזה. בעקבות האירוע קיבלה א"ק היתר כניסה מיוחד לעזה לפרק זמן של יומיים. עקב מצבו של בנה הותר לא"ק לשוב ולבקר בעזה פעמיים נוספות, תקופות זמן קצרות. במכתב שנשלח מלשכת היועץ המשפטי של רצועת עזה נכתב, כי לפי מנהג האסלאם והדין השרעי שייך הילד היתום למשפחת אביו ולכן, על פי החוק, לא חייבת א"ק לשהות עם בנה. למרות החוק בחרה א"ק לנצל את ההזדמנות של היתר כניסה לעזה כדי להיכנס ולהישאר עם בנה, שם היא נמצאת עד רגע כתיבת שורות אלה, באופן בלתי חוקי לכאורה ומבלי שתוכל לצאת לירושלים מחשש שדרכה חזרה תיחסם. (תיק 22979)

יציאה מהשטחים לחוץ לארץ

את המסוכנות של היציאה מהארץ - מונעת מהיוצא לשמש שליח לארגונים מסוכנים - ומאפשרת לצבא להתיר את היציאה. אולם, נראה כי דרישה זו מהווה למעשה נדבך במדיניות הטרנספר השקט הנהוג על ידי ישראל ושמטרתו לעודד את היוצאים להיערך לשהייה ממושכת אשר במהלכה אולי יותרו על השיבה לביתם.

במהלך שנת 2003 טיפל המוקד בכ-200 פניות של אנשים שביקשו לצאת לחו"ל ונתקלו בסירוב מצד הרשויות. בלמעלה ממחצית המקרים הביאה התערבות המוקד לשינוי ההחלטה אצל הרשויות ולמתן אישור יציאה לפונה. העובדה כי ברוב המקרים ההחלטה

יציאתם של פלסטינים משטחי הגדה ורצועת עזה לירדן או למצרים היתה ועדיין נתונה, מאז ראשית הכיבוש, בידי הצבא הישראלי. כאשר מבקש הצבא ללחוץ על האוכלוסייה בשטחים הוא מכביד את עולו גם במעברי הגבול ואנשים המבקשים לצאת לחו"ל ללימודים, לטיפולים רפואיים או לביקור בני משפחה נאלצים לשוב על עקבותיהם. פלסטינים שיציאתם נאסרת יכולים לפנות לרשויות בבקשה לעיון מחדש בהחלטה רק מקץ חצי שנה וביקור שתוכנן לתאריך מסוים יכול להידחות שנים ולעתים אף לא לצאת אל הפועל לעולם. בתנאים מסוימים מתנות הרשויות את היציאה מהארץ במעין גלות מרצון. על העוזב להתחייב לכך שאינו מתכוון לחזור לשטחים משך פרק זמן שרירותי כלשהו, לרוב שנתיים או שלוש, כפי שדורש הצבא. לכאורה, דרישה זו מבטלת

7 המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות לשנת 2002, עמ' 46-47.

8 בג"ץ 9293/01, ברקה ואח' נ' שר הביטחון ואח'.

והתיר לא"צ לצאת לבקר את משפחתו שבסוריה. (תיק 11933)

בשנה האחרונה הכבידו הרשויות את עולן באופן גורף ואסרו, מספר פעמים, על כל בני קבוצת הגיל שבין 16-35 שנה לצאת לחו"ל.

ע"נ, סטודנט בן 19 מקלקיליה הלומד בפקולטה לתקשורת במצרים, חזר לגדה לבקר את משפחתו בזמן חופשת הסמסטר, ינואר 2002. כאשר הגיע לגשר אלנבי על מנת לחזור ללימודים גילה כי ישראל מונעת את יציאתו וכי הוא עלול להפסיד סמסטר של לימודים. ע"נ יצא למצרים פעמים רבות בעבר, ללא בעיות, ולכן נדמה היה שמניעת יציאתו נעוצה באיסור הגורף על בני 16-35 לצאת את השטחים. המוקד פנה לצבא בבקשה דחופה להתיר את יציאתו של ע"נ לצורך לימודים לפני שיפסיד את פרק הזמן המיועד לרישום ולפני שיפסיד כתוצאה מכך את סמסטר הלימודים. אחרי שלוש פניות נוספות התקבלה הודעה כי יציאת ע"נ מנועה מטעמי ביטחון. המוקד פנה שוב בבקשה לערער ולבחון את העניין פעם נוספת אולם הצבא לא נעתר וע"נ הפסיד את הסמסטר. באוגוסט 2003, לקראת תחילת שנת הלימודים, פנה המוקד שוב בעניין ע"נ וביקש להתיר את יציאתו. בספטמבר 2003 עתר המוקד לבג"ץ כדי לחייב את המדינה לענות לפנייתו. בתשובה לעתירה הודיע נציג המדינה כי יציאתו של ע"נ תותר אך עליו להתחייב להישאר מחוץ לשטחי הגדה עד תום לימודיו, בעוד כשנתיים. ע"נ קיבל את התנאי, חתם על מסמך בו הוא מתחייב שלא לחזור לביתו במהלך השנתיים הקרובות למעט במקרה הומניטארי חריג ויצא לשנתיים של לימודים במצרים. (תיק 25162)

משתנה לאחר התערבות המוקד - אם בערר על מניעת יציאה ואם בעתירה לבג"ץ - מלמדת, יותר מכל, על השרירותיות שמאחורי הסירוב למתן היתר יציאה ועל כך שכלל בקשה אחרת, הסירוב לה הפך לנדבך נוסף במסכת ההכבדה על חייהם של תושבי השטחים.

במרץ 2001 נסע א"צ לגשר אלנבי כדי לצאת לירדן ומשם לסוריה, שם מתגוררים בנו, כלתו ונכדיו, כפי שעשה פעמים רבות מאז גורש בנו על ידי ישראל ללבנון בשנת 1992. עם הגיעו לגשר גילה, כי יציאתו לירדן מנועה מטעמי ביטחון וכי אסור לו לעזוב את הגדה. א"צ בן ה-77 פנה למוקד על מנת שזה ינסה להפוך את ההחלטה ויסייע לו לפגוש את משפחתו. ביולי 2001, אחרי חליפת מכתבים, התקבלה במוקד תשובת הצבא לפיה מפקד כוחות צה"ל בגדמ"ע שקל את הבקשה אך החליט לדחותה מטעמי ביטחון. שישה חודשים לאחר מכן פנה המוקד לרשויות בבקשה לבחון שוב את ההחלטה. מקץ חמישה חודשים התקבלה תשובת הצבא - הבקשה נדחת מטעמי ביטחון. במרץ 2003 פנה המוקד שוב לצבא כדי לבחון מחדש את ההחלטה האוסרת על א"צ לצאת. המוקד שלח עוד שש תזכורות עד שבנובמבר הגיעה תשובה הדוחה את הבקשה וקובעת, כבתשובות הקודמות, כי א"צ מנוע מיציאה מטעמי ביטחון. בדצמבר 2003 עתר המוקד לבג"ץ בדרישה להתיר את יציאתו ולפרט, לכל הפחות בפני השופטים, מהי התשתית הראייתית על פיה החליט המפקד הצבאי כי ביקורו של הקשיש בן ה-79 מחוץ לגבולות הגדה אכן מהווה סכנה לביטחונה וליציבותה של הגדה המערבית. ב-30 לדצמבר הודיע המוקד לבית המשפט כי הוא מוחק את העתירה לאחר שהצבא חזר בו מהחלטתו

תושבות בירושלים

"כל איש ואישה שהגיעו לפרקם רשאים לבוא בברית הנישואין ולהקים משפחה, ללא כל הגבלה מטעמי גזע אזרחות או דת."

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיף טז(1)

בשערי הלשכה. בקשות לחידוש תעודת מסע, להחלפת תעודות זהות, לשינוי כתובת, לרישום ילדים במרשם האוכלוסין וכד', מובנות מאליהן בכל מקום אחר בישראל, הן משימות קשות ביותר עבור תושבי ירושלים המזרחית, שכן הם יכולים לקבל את שירותי משרד הפנים רק בלשכה שבירושלים המזרחית, לשכה המערימה קשיים יוצאי דופן על הפונים לשירותיה. ודוק, התושבים הפלסטינים זקוקים לשירותי משרד הפנים יותר מאשר תושבי ישראל ואזרחיה, כיוון שהם חשופים לסיורי משטרה ומחסומים הפזורים בעיר, הדורשים מהם להזדהות. עבורם אי היכולת לקבל שירות ממשרד הפנים פירושה היחשפות יום יומית לעיכובים והשפלות או בחירה במעצר בית. בנוסף, הקמת חומת ההפרדה מאיימת איום נוסף על חייהם של אלה החיים בירושלים ואשר הטיפול במעמדם האזרחי תלוי ועומד במשרד הפנים. מרגע שיושלמו התוכניות וחומה תחצוץ בין תושבים ובני זוגם לבין השירותים הניתנים בירושלים, יוערם עוד מכשול על הגעתם אל הלשכה.

במהלך 2003 הפכה הנגישות ללשכת משרד הפנים בירושלים המזרחית להיות קשה אף יותר מבשנים קודמות ואי הוודאות בה חיים פלסטינים תושבי ירושלים המזרחית גדלה. לכך תרמו כמה סיבות הכרוכות זו בזו. באוגוסט 2003 נחקק חוק האזרחות והכניסה לישראל, אשר עיגן החלטת ממשלה קודמת (ממאי 2002) בעניין הקפאת הליכי איחוד משפחות של אזרחי ישראל ותושביה הנשואים לפלסטינים תושבי השטחים, ללא שיקול דעת וללא יוצא מהכלל. החוק מהווה נגיסה נוספת בזכויותיהם של הפלסטינים תושבי ירושלים המזרחית. מאחר שבמהלך 2003 היתה לשכת משרד הפנים בירושלים המזרחית סגורה משך כשישה חודשים בשל עיצומים ושביתות, בנוסף לימי חג, לא ניתן היה לדעת מה תהיה הפרשנות המעשית של החוק לגבי התושבים שביקשו איחוד משפחות. העיצומים והשביתות המתמשכות פגעו קשה, מטבע הדברים, בכל האוכלוסייה שנוקקה לשירותי הלשכה, אשר ניתנו גם לפני השביתות רק אחרי מאמץ ניכר של הפונים והמתנה ממושכת מאוד

חוק האזרחות והכניסה לישראל

נולדו באל-בירה ושלוש הקטנות, בנות שישה חודשים עד שלוש שנים, נולדו בירושלים. על מנת שכל המשפחה תוכל לחיות בישראל כדין, הגישה מ"א בשנת 2000 בקשה לרישום הילדים במרשם האוכלוסין ובקשה לאיחוד משפחות עבור בעלה. בפברואר 2001 נדחתה בקשתה של מ"א לאיחוד משפחות ובחודש מאי דחה משרד הפנים גם את הערעור על החלטה זו, בטענה שמרכז חייהם של בני הזוג אינו בירושלים. באוגוסט 2001 דחה משרד הפנים גם את הבקשה לרישום הילדים בטענה כי "לא הוכח מרכז חיים". ביולי 2002 שלח המוקד בקשה נוספת לרישום ילדיה של מ"א וצירף מסמכים רבים המעידים כי המשפחה אכן גרה בירושלים. בספטמבר נתקבלה תשובת מינהל האוכלוסין: רישומן של שתי הבנות הקטנות אושר אך "באשר לארבעת הילדים שנולדו באל-בירה ורשומים באזור נושא רישומם מחייב הליך אחמ"ש ולכן רישומם יידון במסגרת בקשה לאחמ"ש שבשלב זה ולאור החלטת הממשלה מיום 12.5.02 אין אנו מקבלים בקשות מסוג זה". כל בקשות המוקד לקבל לידיו עותק של הנוהל החדש, על פיו רישום ילדים קטינים מחייב הליך איחוד משפחות, נותרו ללא מענה. בדצמבר 2002 עתר המוקד לבית המשפט לעניינים מינהליים בדרישה לרשום את ילדיה של מ"א במרשם האוכלוסין ולפסול את הפרשנות להחלטת הממשלה, לפיה רישום הילדים כפוף להליך של איחוד משפחות ועל כן הוקפא. בנוסף דרש המוקד לקבוע בתקנות או בחוק את מעמדם של ילדים שנולדו לתושבי ישראל בחו"ל ובשטחים. בית המשפט המינהלי אמנם הוציא צו ביניים המונע את גירושם של הילדים עד מתן ההחלטה אולם קבע, למרות התנגדות המוקד, כי ההחלטה הסופית בעניינם תינתן

באוגוסט 2003 נכנס לתוקף חוק האזרחות והכניסה לישראל אשר מבטל, ללא יוצא מהכלל וללא שיקול דעת, את הליך איחוד המשפחות (אחמ"ש) בין פלסטינים לבין בני זוגם, תושבי השטחים. במסגרת הליך זה יכולים היו תושבים ואזרחים ישראלים לבקש ממדינת ישראל להעניק מעמד אזרחי לבני משפחה מקירבה ראשונה. עתה, ומאז החלטת הממשלה ממאי 2002, פלסטינים תושבי ירושלים אינם יכולים לבקש מעמד רשמי עבור בני זוגם מהשטחים. יתרה מזו, משרד הפנים החיל פרשנות מקיפה למושג איחוד משפחות וקבע כי גם רישום ילדיהם הקטינים, אשר נולדו בשטחים, של תושבי ישראל הפלסטינים, נכלל בהליך. מאז החלטת הממשלה חדל משרד הפנים לרשום במרשם התושבים את הילדים הללו, שכאמור, נולדו בשטחים להורים פלסטינים. החוק שנחקק עיגן את פרשנות משרד הפנים אך קבע סייג: ילדים מתחת לגיל 12 שנולדו בשטחים יכולים להיכלל במרשם התושבים הישראלי באמצעות הליך איחוד משפחות. ילדים שגילם מעל 12 שנים, ואפילו בימים ספורים, אינם יכולים לקבל מעמד בישראל, אינם יכולים לגור בתחומי המדינה, אינם זכאים לשירותי חינוך או בריאות ומצויים בסכנה שיגורשו לשטחים, הרחק ממשפחתם שבישראל.

מ"א היא ילידת ירושלים ותושבת ישראל אשר נישאה לתושב רמאללה ב-1988. עד 1997 התגוררו בני הזוג לסירוגין בבית הורי הבעל בקלנדיה ובבית הוריה של מ"א, בשכונת אבו טור בירושלים. ב-1997 עברו בני הזוג לבית הוריה של מ"א ולאחר מכן, בשנת 2000, שכרו דירה בכפר עקב שבגבולות ירושלים וביססו את חייהם שם. במהלך השנים נולדו לבני הזוג שבעה ילדים: ארבעת הגדולים, בני שבע עד שלוש-עשרה,

רק לאחר החלטת בג"ץ בעתירות שהוגשו נגד החלטת הממשלה. בספטמבר 2003 החליט בית המשפט כי יש להפסיק את ההליכים בעתירה ולא נימק. המוקד מחק את עתירתו והגיש עתירה מתוקנת ומעודכנת לבג"ץ, שכוונה גם נגד החוק ככל שהוא מתייחס להסדרת מעמדם של ילדים. בג"ץ צירף תחילה את העתירה לעתירות של ארגוני זכויות האדם עדאלה והאגודה לזכויות האזרח, שדרשו לבטל את חוק האזרחות והכניסה לישראל שנחקק בינתיים. מאוחר יותר הופרד הדיון בעתירה זו מהעתירות האחרות, ונקבע מועד לדיון ביולי 2004. נכון לרגע כתיבת שורות אלה, שלושת ילדיה הגדולים (בני 12, 13 ו-14) של מ"א אינם יכולים לצאת את שכונת מגוריהם, שכן חיילי המחסום אינם מאפשרים מעבר ילדים שאינם רשומים בתעודת הזהות של הוריהם, והם חיים במעין מעצר. (תיק 16670)

משרד הפנים החיל את החוק גם למפרע. קודם לחוק הקפיאה החלטת הממשלה את הליך איחוד המשפחות לחלוטין ועצרה את ההתקדמות המדורגת בסולם התושבות. החלטת הממשלה פגעה למפרע גם בכל אלה שהגישו את בקשותיהם קודם לכן והתעלמה ממציאות העבודה של לשכת משרד הפנים בירושלים המזרחית, אשר נוקטת בסחבת ומטפלת בבקשות באיטיות שנים ארוכות. משך הזמן הממוצע בין הגשת הבקשה לאיחוד משפחות ועד אישורה ותחילת הטיפול בה היה חמש שנים. לכן, בקשות רבות שהוגשו שנים קודם להחלטת הממשלה הוקפאו בגינה ולא זכו למענה כלל. חוק האזרחות והכניסה לישראל כיווץ במשהו את ממדי הנוק וקבע כי הטיפול בבקשות שהוגשו קודם להחלטת הממשלה יימשך. אף על פי כן, לא טרח משרד הפנים - ואינו טורח - להמשיך לטפל בבקשות ביוזמתו, אלא מחזיר לטיפול רק את אותן בקשות לגביהן פנה המבקש באופן ספציפי, לאחר החלת החוק. משרד הפנים

לא פירסם דבר לגבי התנאי החדש להחזרת הבקשות לטיפול, וכך, בשל אי הידיעה, נמנעה מרבים האפשרות לחיות בישראל באופן חוקי עם בני זוגם. היה זה המוקד שפירסם מודעות בעיתונות הפלסטינית לגבי השלכות החוק והמדיניות החדשה.

אך בעוד שהחוק אינו חל למפרע על בקשות לאיחוד משפחות שטרם אושרו אישור ראשוני, הרי הוא חל למפרע לגבי ההתקדמות בדרוג מעמדם של התושבים. שדרוג במעמד התושבות נובע מהסדר שהוחל בסוף שנת 1996, הקובע כי בין אישור הבקשה לאיחוד משפחות ועד לקבלת התושבות יתבצע הליך מדורג שנמשך חמש ורבע שנים. במהלך תקופה זו מוסדרת שהייתו בירושלים של בן הזוג תושב השטחים מכוח אישורים זמניים, הנבחנים במשרד הפנים בכל שנה: במהלך 27 החודשים הראשונים הליך המדורג (שנתיים ושלושה חודשים) אמור בן הזוג תושב השטחים לקבל היתרי שהייה בישראל ממפקדת התיאום והקישור בשטחים (היתרי מתי"ק); במהלך שלוש השנים שלאחר מכן אמור בן הזוג תושב השטחים לקבל מעמד של תושבות ארעית (א/5), הניתן במשרד הפנים ויש לחדשו מדי שנה. משרד הפנים אמור להכריע בבקשות להארכת אישור שהייה בישראל או שדרוג המעמד תוך שלושה חודשים מיום הגשת הבקשה, שיש להגישה במועדים קבועים. בהתאם לזאת חייב המבקש להגיש את בקשותיו ללשכה שלושה חודשים לפני פקיעת תוקף האשרה שבידו, על מנת למנוע מצב בו הוא שוהה בישראל בניגוד לחוק, זאת לאחר שבקשתו לאיחוד משפחות אושרה כבר ע"י משרד הפנים והוא שולב בהליך המדורג. אולם למעשה, משך הזמן בין הגשת הבקשה לשדרוג המעמד לבין אישורה, נמשך בדרך כלל למעלה משנה. כאשר החליטה הממשלה להקפיא את הליכי איחוד המשפחות, היא החליטה גם לעצור את שדרוג המעמד והחלטה זו עוגנה בחוק. כתוצאה מכך נמצאים אנשים תקופות ממושכות בישראל מכוח היתרים זמניים,

ללא זכויות סוציאליות וללא סיכוי נראה לעין של זכאות לזכויות אלה, כמתחייב מאמנות בינלאומיות עליהן חתומה ישראל.

 א"ד היא תושבת ישראל שנולדה וגדלה בירושלים ונישאה בשנת 1998 לתושב חרון, ע"ד. השניים קבעו את מגוריהם בשכונת שועפאט הנמצאת בתחומה של ירושלים. מיד לאחר נישואיהם הגישה א"ד למשרד הפנים בקשה לאיחוד משפחות עם בעלה, כדי שיינתן לו מעמד אזרחי ושיוכל לחיות עם משפחתו בישראל. כשנתיים לאחר מכן, בדצמבר 1999, אישר משרד הפנים את הבקשה לאיחוד משפחות והחיל על הבעל את ההסדר המדורג לקבלת תושבות. בינואר 2000 קיבל ע"ד הפניה למת"ק חרון, שם קיבל היתר שהייה בישראל. כעבור שנה, ובהתאם להסדר המדורג, שלח ע"ד למשרד הפנים מסמכים נוספים המוכיחים כי מרכז חיי המשפחה בירושלים. חמישה חודשים לאחר מכן אושרה הבקשה וחודש נוסף חלף לפני שע"ד קיבל הפניה למת"ק חרון, לשם קבלת היתר שהייה נוסף בישראל. בדצמבר 2001 ביקש ע"ד ממשרד הפנים שידרוג למעמד של תושב ארעי (א/5), לו הוא זכאי במסגרת ההסדר. בפברואר 2002 הגיעו בני הזוג ללשכת משרד הפנים בירושלים המזרחית ובידיהם מסמכים המוכיחים כי מרכז חייהם בירושלים וכי שילמו את האגרה הכרוכה בהגשת הבקשה. אך בחודש מרץ החלה שביתה במשרד הפנים ובחודש מאי התקבלה החלטת הממשלה שהקפיאה את הטיפול בבקשות לאיחוד משפחות, כמו

גם את שדרוג אישורי השהייה של אלה הנמצאים בתוך ההסדר. בחודשים אוגוסט, ספטמבר ודצמבר 2002 פנה המוקד ללשכת משרד הפנים בדרישה לקבל תשובה לבקשה לשדרוג מעמדו של ע"ד, ומשלא נתקבלה תשובה, עתר המוקד בפברואר 2003 לבית המשפט לעניינים מינהליים. בתגובה לעתירה הודיע משרד הפנים כי החלטת הממשלה מונעת את שדרוג מעמדו של ע"ד, ולכן ימשיך המשרד לתת לע"ד הפניות למת"ק לקבלת רישיון ביקור בישראל. המוקד דחה את ההצעה וטען כי משרד הפנים החיל למפרע, ולכן באופן בלתי חוקי, את החלטת הממשלה. בעתירה טען המוקד כי אין בכוחו של משרד הפנים לדחות בקשות שהוגשו במועד רק משום שחלף זמן רב עד שהבקשות נבחנו על ידי פקידי המשרד, זמן שבמהלכו שונו הנהלים. בפסק הדין דחה בית המשפט את עתירת המוקד והשית את הוצאות המשפט בסך 7,500 ש"ח על העותרים. פסק הדין התבסס על חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה) שנכנס לתוקף באוגוסט 2003 - חצי שנה אחרי הגשת העתירה לבית המשפט - אשר לפיו לא ניתן לשדרג את מעמדו האזרחי של אדם הנמצא בהליך איחוד משפחות. דהיינו, בית המשפט פירש את החוק למפרע. המוקד ערער על פסק הדין בטענה כי משרד הפנים או בית המשפט אינו רשאי להחיל את החוק באופן רטרואקטיבי וכי, מסיבה זו, השופט בבית המשפט לעניינים מינהליים טעה בהחלטתו. הערעור תלוי ועומד בבית המשפט העליון. (תיק 13559)

לשכת משרד הפנים בירושלים המזרחית

ותלויים בשירותי לשכת מינהל האוכלוסין בירושלים המזרחית. מעמדם המיוחד של תושבים אלה גורם לכך שעליהם להידרש

כ-240,000 פלסטינים, תושבי ישראל, אשר קיבלו את מעמדם האזרחי בעקבות סיפוח ירושלים המזרחית למדינת ישראל, חיים בעיר

לשירותי משרד הפנים באופן תכוף ביותר. כל שירותי משרד הפנים - כגון החלפת תעודת זהות, רישום ילד במרשם האוכלוסין, שינוי כתובת או הנפקת תעודת מסע - ניתנים לתושבי ירושלים המזרחית אך ורק בלשכה זו (זאת בניגוד לשאר תושבי המדינה, שיכולים לפנות לכל לשכה ללא קשר למקום מגוריהם). אך התנאים בלשכת זו והאופן בו היא מטפלת בפונים לשירותיה הם מחפירים. למרות שהנהלים, כמו גם שעות הקבלה של הלשכה, משתנים תדיר, הלשכה נמנעת באופן עקבי מלפרסם בציבור מידע על כך. בלשכה אין לוח מודעות ואין דלפק מודיעין מאויש בו ניתן לקבל מידע. ההמתנה בתור הבלתי נסבל בפתח הלשכה וההמתנה בת חודשים רבים לקביעת התור, הביאו לתעשייה של שוחד ומכירת תור תמורת כסף. באוגוסט 2003 נעצר ראש יחידת המאבטחים בלשכת משרד הפנים בירושלים המזרחית שקיבל, על פי החשד, שוחד מיני בתמורה לקידום נשים בתור.⁹

גם היעדר הטפסים האמורים להימצא בלשכה פוגע ביכולת הפונים לקבל שירות. חצי שנה אחרי שהתחייבה לכך המדינה בפני בג"ץ, בעקבות עתירה אותה הגיש המוקד בשנת 2001,¹⁰ עדיין לא ניתן היה למצוא בלשכת משרד הפנים טופס בקשה לפטור מאגרה. רק בעקבות פנייה נוספת לבג"ץ, בבקשה לחייב את המדינה לעמוד בהתחייבויותיה, נמצא הטופס המבוקש אך למרות ההתחייבויות, הטופס היה כתוב עברית בלבד.

משך הטיפול של משרד הפנים בבקשות איטי כל כך עד שלפעמים הוא מסכל את מטרת הבקשה. הפונים חייבים לתאם תור כדי לקבל שירות, אולם המועדים שנקבעים הם כשלושה-ארבעה חודשים מאוחר יותר. גם בג"ץ נדרש לנושא, משהונחה לפתחו עתירה בעניין התנאים הפיזיים הקשים בלשכה, והורה על העברת הלשכה ופתיחתה לקהל בתוך תשעה-עשר חודשים, על הגדלת כוח האדם בה ל-42 עובדים ועל הארכת שעות קבלת הקהל.¹¹

משרד הפנים דורש מסמכים רבים מכל פונה. מטבע הדברים, המסמכים חייבים להיות מעודכנים. אולם, בשל הטיפול האיטי בבקשות, הנמשך חודשים רבים ולעתים אף שנים, נדרשים הפונים לשלוח את כל המסמכים פעם אחרי פעם. פקידי הלשכה מבקשים גם "מסמכים נוספים" על פי ראות עיניהם וכך למשל, מנעו הפקידים משך זמן רב מתושבת ירושלמית לרשום את ילדיה בתעודת הזהות ללא תעודת גירושין ישנה מבעלה, לו נישאה מאז בשנית, זאת למרות שעותק מאושר של התעודה הוגש ללשכה מספר פעמים קודם לכן. המבקשים נדרשים לאמת כל מסמך שנשלח בדואר באישור של עורך דין דובר ערבית ולצרף תצהיר חתום על ידי עורך דין המאמת כל פריט שאליו לא צורפה אסמכתא. הדרישות הללו מייקרות באופן משמעותי את קבלת השירות שהוא, כמובן, שירות שאמור להינתן ללא תשלום.

הליך קבלת ההחלטות במשרד הפנים, למרות שהוא נוגע לזכויות יסוד של בני אדם ולמרות שהוא נעשה על ידי גוף ממשלתי, נשאר סודי והחלטות המשרד בד"כ אינן מנומקות. לעתים אין הלשכה שולחת כלל תשובות לבקשות ובמקרים מסוימים מתקבלות תשובות כגון: "לא הוכח מרכז חיים" או "לא הוכחה כנות חיי הנישואין", ותו לא. מובן כי הסודיות האופפת את ההחלטה נותנת כוח רב בידי הפקידים להחליט החלטות גורליות באופן שרירותי.

במהלך 2003 פעל המוקד באפיקים שונים על מנת להיאבק באופן השירות הניתן בלשכה ובתנאים השוררים בה. נציגת המוקד השתתפה בדיון בוועדת הפנים ואיכות הסביבה של הכנסת, אשר הוקדש לתנאים בלשכת משרד הפנים בירושלים המזרחית. בעקבות

⁹ הארץ, 14.12.03, ידיעה מאת יהונתן ליס.

¹⁰ בג"ץ 6029/01, אבו שרף נ' מנהל מינהל האוכלוסין.

¹¹ בג"ץ 2783/03, רופא רפול ג'ברא נ' שר הפנים ואח', תק-על

אך נראה כי הליקויים המתגלים במשרד הפנים אינם מקריים אלא מצביעים על דפוס בטיפול רשויות המדינה בתושביה הפלסטינים. משרד הפנים פוגע באופן שיטתי בתושבי ישראל הפלסטינים בירושלים המזרחית, על ידי עיכובם בתורים, עיכוב במתן שירותים, יחס מזלזל וכוח רב הניתן בידיהם של פקידים ללא ביקורת של ממש.

הדיון ולבקשת יו"ר הוועדה, גיבש המוקד יחד עם האגודה לזכויות האזרח דו"ח מפורט על התנאים בלשכה והמלצות לפעולה. הדו"ח הוגש לוועדה והוצג בפני שר הפנים. מספר פעמים בשנה נפגשים ארגוני זכויות אדם ועורכי דין פרטיים העוסקים בנושא תושבות בירושלים לדיון, על מנת להתעדכן בנעשה בלשכה, להתייעץ ולגבש דרכי פעולה.

תושבות בגדה

"כל אדם זכאי לאזרחות. לא תישלל מאדם אזרחותו דרך שרירות..."

הכרזה לכל באי העולם בדבר זכויות האדם, סעיף טו

המינהל האזרחי טיפל, בין השאר, בבעיות ובבקשות של תושבים בנושאי תושבות. בשנת 1995, עם יישום הסכמי הביניים, העבירה ישראל לידי הפלסטינים חלק מהסמכויות הקשורות בניהול מרשם האוכלוסין ומתן תעודות זהות. רישום ילדים שנולדו לתושבי השטחים, למשל, הועבר לאחריותה הבלעדית של הרשות הפלסטינית. ברוב הנושאים שעניינם תושבות - אישורי כניסה לשטחים לבני זוג של תושבים, איחוד משפחות וחזרתם לגדה ולעזה של אנשים שתושבותם נשללה - משמשת הרשות הפלסטינית כצינור המעביר את הבקשות לידי הישראלים המחליטים, הלכה למעשה. לכן, כאשר אחרי פרוץ האינתיפאדה הנוכחית הקפיא המינהל האזרחי את הטיפול במכלול סוגיות התושבות, מצאו עצמם פלסטינים רבים ללא תשובה לבעיות בירוקרטיות, אשר הותירו אותם לעתים, בעל כרחם, בארץ אחרת ולעתים ללא מעמד - קיימים נפקדים.

מעמד אזרחי מהווה תנאי בסיסי והכרחי לקיום חיים סבירים. מבחינות רבות אדם שאינו רשום במרשם האוכלוסין - אינו קיים. בגדה חשופים בני אדם חסרי מעמד לסכנה המוחשית של המחסומים, ביקורות הפתע והסיוורים הצבאיים, העלולים ללכוד אותם בכל רגע, לעצורם ולגרשם.

מרשם האוכלוסין בגדה מבוסס על המפקד שערך הצבא אחרי כיבוש השטחים בשנת 1967. כל אדם מגיל 16 אשר התגורר בשטחים ואשר נכח בהם בזמן המפקד, קיבל מעמד של תושב קבע בשטחים וניתנה לו תעודת זהות. ילדים מתחת לגיל 16 נרשמו בתעודת הזהות של הוריהם. בין לבין שלל הצבא את זכותם של כ-300,000 פלסטינים - רבים מהם גורשו מהשטחים או עזבו אותם באותה עת - להתגורר בגדה המערבית והפכס לפליטים. גם מי שקיבל מעמד תושבות בגדה עלול היה לאבד אותו. במהלך השנים שלאחר '76 שללה מדינת ישראל את תושבותם של כ-100,000 פלסטינים, בשל רישום מאוחר או שהות ממושכת (מעל שש שנים) בחו"ל.¹²

¹² המוקד להגנת הפרט ובצלם, **משפחות שסועות: פירוד משפחות פלסטיניות בשטחים**, יולי 1999, עמ' 14.

משפחות שסועות

פניית המוקד לרשויות בדרישה להכיר במקרים אלה כמקרים הומניטאריים עלתה בתוהו. הטיעונים המשפטיים בדבר הזכות לחיי משפחה, הקיימת לבני הזוג, והזכות הקיימת לילדיהם לגדול בתא משפחתי מוגן בביתם לא הועילו וכך גם הטיעון שסירוב למתן רישיון ביקור מהווה הפרת התחייבות המדינה בפני בג"ץ. בשנת 2002 פנה המוקד לבג"ץ בעניינה של משפחה אחת, על מנת לערער על התייחסות הרשויות לבעיה הקשה שנוצרה בעקבות הקפאת הטיפול בענייני התושבות בגדה. מעט לפני הדיון הודיעו הרשויות כי "לפנים משורת הדין ונוכח הנסיבות הפרטניות" יאושר רישיון הביקור ואם המשפחה תוכל לחזור להתגורר בגדה יחד עם משפחתה.

במהלך 2003 פנה המוקד לבג"ץ בענייני של שלוש משפחות נוספות, לאחר שכל ניסיונות הטיפול בבעיה אל מול הרשויות, ללא איום משפטי, נכשלו. גם במקרים הללו שינה הצבא את החלטתו טרם הדיון בבג"ץ ואישר מתן רישיון ביקור, גם כאן "לפנים משורת הדין ונוכח הנסיבות ההומניטאריות הפרטניות".

נ"ד מחברון וא"ח, בעלת דרכון ירדני, נישאו בינואר 1993. ביוני 1993 ביקרה א"ח בגדה ולכן השתייכה ל"אוכלוסיית הבג"ץ", שייכות שהניבה שהייה בגדה מכוח רישיונות ביקור המתחדשים מדי חצי שנה. באוגוסט 2000 נסעה א"ח לביקור אצל משפחתה בירדן ובדרכה חזרה גילתה כי ישראל הקפיאה מתן היתרי ביקור ומעבר הגבול חסום בפניה. א"ח, שהיתה אותה עת בהריון, לאחר שנים של טיפולי הפריה, נאלצה ללדת את בנה הראשון בירדן, הרחק מבעלה. במהלך הזמן שחלף יצא הבעל מספר פעמים לירדן לבקר את אשתו שם, אולם העלויות הכרוכות בנסיעות ובשהייה בירדן והצורך לעבוד

הפסקת הטיפול בבקשות של פלסטינים לקבלת רישיונות ביקור לגדה - צעד של ענישה קולקטיבית על פי המוקד - גרמה לקרע במשפחות בהן אחד ההורים, ולעתים אף כמה מהילדים, מצאו עצמם מנותקים משאר בני המשפחה בצידו האחר של הגבול. פלסטינים אשר יצאו את השטחים לחו"ל ערב האינתיפאדה הנוכחית, מצאו, כאשר חפצו לשוב לגדה, כי לא יוכלו לקבל רישיונות ביקור. אדם שאינו רשום במרשם האוכלוסין הפלסטיני זקוק לרישיון ביקור על מנת שיוכל להיכנס ולשהות בשטחים. הרישיון, התלוי באישור ישראלי, ניתן לפרק זמן מוגבל וככלל מותנה חידושו ביציאת האדם מהשטחים. אחד החריגים לכלל זה, שהושג בעקבות סדרה של עתירות שנידונו בבג"ץ בתחילת שנות התשעים, נוגע לבני זוג של תושבים, ששהו בשטחים כמבקרים או קיבלו רישיון ביקור מ-1989 עד אוגוסט 1993: על פי התחייבות המדינה בפני בית המשפט, בני זוג אלה רשאים לשהות באזור כדון במהלך הדיון בבקשותיהם לאיחוד משפחות, רישיונות הביקור שלהם מוארכים לתקופות חוזרות של שישה חודשים, ומותר להם לצאת מן השטחים ולחזור אליהם ללא הגבלה. בקשותיהם של אותם בני זוג לאיחוד משפחות (קבלת מעמד תושב ועימו תעודת זהות פלסטינית) נהנות גם הן ממעמד מיוחד. אלא שמאז ספטמבר 2000 הקפיאה ישראל את הטיפול במתן רישיונות הביקור כמו גם את הטיפול בבקשות לאיחוד משפחות. כתוצאה מכך נשללה מרבים האפשרות לחזור לביתם והם נותרו מחוץ לשטחים. אנשים שחיו בגדה מכוח הסדרי בג"ץ ושרישיון הביקור שלהם אמור היה להתחדש ברציפות, יצאו את גבולות הארץ ובדרכם חזרה גילו כי אשרת הביקור שלהם לא תחודש. משפחות שחיו בגדה מכוח ההסדר בבג"ץ נקרעו באחת.

הביקור. בדצמבר הגיעה תגובת המדינה: "בשל טעמים הומניטאריים חריגים ולפנים משורת הדין" תטופל בקשתה של א"ח לרישיון ביקור בגדה. בחודש מרץ 2004 הותרה סוף סוף כניסתה של א"ח בפועל לתחומי הגדה. (תיק 27778)

ולפרנס את המשפחה, גרמו לכך שרוב הזמן נותרה המשפחה שסועה. ביולי 2003 פנה נ"ד למוקד, שפנה בדרישה דחופה לצבא לחדש את רישיון הביקור ולאפשר למשפחה לחיות יחדיו. משלא נענה, הגיש המוקד בנובמבר 2003 עתירה לבג"ץ בדרישה לחידוש רישיון

רישום תושבים

ובטענה כי מניעת רישום הילדים מנוגדת בעליל להסכמי אוסלו וכי יש לאפשר למשרד הפנים הפלסטיני לרשום את בנותיה של נ"מ ללא דיחוי. אחרי מגעים רבים עם גורמים בצבא ובמשרד הפנים הפלסטיני, מסר הצבא למוקד כי אין מניעה לרשום את הילדות. כמעט שנה אחרי שביקשה לרשום את בנותיה במרשם התושבים הפלסטיני, נרשמו בנותיה של נ"מ כדן. (תיק 29007)

למרות שישראל העבירה לרשות הפלסטינית חלק מהסמכויות הנוגעות למרשם האוכלוסין, כל רישום חייב באישור ישראלי. מאז תחילת האינתיפאדה הנוכחית, הקפיאה ישראל כליל, כאמור, את הטיפול בבקשות שעניין מעמד תושבות בשטחים. בדצמבר 2002 הגדילה ישראל עשות והקפיאה גם את רישומם במרשם האוכלוסין של ילדים מגיל שש עד חמש עשרה, שנולדו מחוץ לשטחים, למרות שעל פי הסכמי אוסלו, רישום הילדים מצוי בלעדית בסמכות הרשות הפלסטינית.

באוגוסט 1969 הגיעו חיילים לביתו של ג"ד באזור רמאללה, עת לא היה בביתו, ועצרו את אביו ואחיו. משנודע לו הדבר, ניגש ג"ד למינהל האזרחי כדי להסגיר עצמו ולשחרר את בני משפחתו. ג"ד נחקר בחשד לחברות בפתח והוטל עליו מעצר מינהלי של 13 חודשים. חודש וחצי לאחר מעצרו הוסעו ג"ד ועצורים נוספים לכיוון הגבול הירדני. לפני הגבול הורדו מהרכב, החיילים נתנו לכל אחד מהעצורים מימיה, חבילת ביסקוויטים, דינר אחד והוראה: לכו. הקבוצה צעדה לכיוון ירדן עד שנתקלה בחיילים ירדנים שאספו אותם. ג"ד השתקע בירדן, התפרנס מחקלאות ומסחר, נשא אשה והקים משפחה. באפריל 1997 פנה ג"ד למוקד כדי להביא לביטול צו הגירוש נגדו ולחידוש תושבותו בגדה. המוקד ניהל תכתובת ענפה עם גורמים בצבא בדרישה שיוצגו צו הגירוש ופרטים נוספים שהביאו לגירושו של ג"ד לירדן, אך לשווא. באוגוסט

נ"מ, פלסטינית בעלת דרכון ירדני, נישאה לתושב הגדה ועברה בשנת 1984 להתגורר באזור שכס. לבני הזוג נולדו חמש בנות - שתיים נולדו בגדה ולכן נרשמו במרשם האוכלוסין הפלסטיני ובתעודת הזהות של אביהן. שלוש בנות נולדו בירדן ונרשמו בדרכון הירדני של אימן. לאחרונה שלחה נ"מ את הדרכון לירדן, להארכת תוקפו, אולם כיוון שאבי הילדות הוא תושב הגדה וכיוון שהרשות הפלסטינית מוסמכת לרשום כל אדם עד גיל 16 במרשם האוכלוסין, מחקו הירדנים את הבנות מדרכון האם. נ"מ פנתה בפברואר 2003 למשרד הפנים הפלסטיני כדי לרשום את בנותיה במרשם, אולם ללא הועיל - ישראל הקפיאה את הטיפול גם ברישום הילדים שנולדו מחוץ לשטחים. המוקד פנה לגורמים בצבא בעניינה, בדרישה לאשר את רישום הבנות

הוועדה המייעצת על מנת לבחון האם ג"ד עדיין מסכן את ביטחון האזור. בפברואר 2002 ביטל המפקד הצבאי את צו הגירוש והתיר לג"ד לשוב לגדה. הצו נחתם על ידי מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית ונשלח למוקד. אלא שעד עתה לא מאפשרת ישראל לרשות הפלסטינית להנפיק תעודת זהות לג"ד. (תיק 11159)

1997 נמסר למוקד כי "מפקד כוחות צה"ל החליט לדחות את בקשת הנדון לחזור לאזור". שנה לאחר מכן פנה המוקד למפקד הצבאי בדרישה לכנס את הוועדה המייעצת, האמורה לבחון כל צו גירוש, על מנת לבחון את תוקפו של הצו בעניינו של ג"ד. שלוש שנים לאחר דחיית הבקשה ולאחר למעלה משלושים שנה בהן חי ג"ד בירדן, התכנסה

זכויות כלואים

"לא יהיה אדם נתון לעינויים, ולא ליחס או לעונש אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים."

"לא יאסר אדם, לא יעצר... באופן שרירותי."

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיפים ה, ט

ספורים חצה מספר העצירים המינהליים את קו האלף - בחודש אפריל 2003, למשל, החזיק הצבא ב-1,119 עצירים מינהליים.¹³ כידוע, עצירים מינהליים נכלאים תוך התעלמות מוחלטת מזכויותיהם הבסיסיות - ללא משפט, ללא כתבי אישום וללא הקצבת עונש, בכוח צו חתום ומידע סודי שחורף את דינם. הטיפול במכלול הסוגיות שקשורות לכלואים הפלסטיניים כלל פניות רבות לערכאות. במהלך 2003 הגיש המוקד 6 עתירות עקרוניות לבג"ץ בשם כלואים שנכלאו בתנאים מחפירים ובניגוד לחוק ובשם משפחות שבקשתן להתראות עם יקיריהן נדחתה. בנוסף הגיש השנה המוקד לבג"ץ 10 עתירות "הביאס קורפוס", 15 עתירות שמטרתן להתיר לעצירים לפגוש את עורכי דינם, ו-8 עתירות בדרישה לשחרר עצירים מינהליים. במהלך 2003 הגיעו למוקד 5,077 פניות חדשות לאיתור קרובי משפחה שנעצרו. ברובם המכריע של המקרים הצליח המוקד לאתר את העצור ולהודיע למשפחה על מקום מעצרו תוך יממה.

גלי המעצרים הנרחבים והמציאיות החדשה שנוצרה בעקבות אירועי האינתיפאדה הנוכחית השפיעו באופן ניכר על מצבם של הכלואים המוחזקים ע"י הצבא ושירות בתי הסוהר. תצהירים שאסף המוקד תיארו את המצוקה, הצפיפות ולעתים אף את הרעב ששרר במתקנים ואת התנהגותם של הסוהרים, שהתעללו בכלואים והיכו אותם. שתי עתירות שהוגשו לבג"ץ על ידי המוקד בנושא התנאים במתקני המעצר בגדה המערבית הצליחו להביא לשיפור מסוים. גם זכותם של הכלואים לשמירת קשר עם העולם החיצוני נרמסה - מאז מאי 2001 ועד למרץ 2003 הקפואו השלטונות את ביקורי המשפחות בבתי הכלא ואלפי אסירים נותקו ממשפחותיהם. מדיניות הביקורים בכלא נדונה אף היא בעתירה לבג"ץ ולבסוף חודשו הביקורים, בהיקפים מוגבלים. גם מתקן הכליאה הסודי, בו נכלאו בני אדם בתנאים מחפירים וללא פיקוח חיצוני, נדון השנה בבג"ץ אך עדיין ללא תוצאות.

במהלך 2003 המשיך הצבא במדיניות המעצרים המתירנית ואלפי צווים למעצר מינהלי נחתמו על ידי מפקדים צבאיים. במשך חודשים

¹³ על פי נתוני בצלם: www.btselem.org.

מתקן הכליאה הסודי

כחולים, אך שניהם לא היו במידה שלי והיה לי קר מאוד כי השאירו אותי בלי בגדים תחתונים... העבירו אותי לתא כאשר עיניי מכוסות בשק מבד. רוחב הדלת בתא היה כ-30 עד 40 סנטימטרים והיה בו חריץ קטן. הקירות היו מחוספסים וצבועים בשחור. היה אור חלש מאוד ואורכו של התא היה כשל המזרון. השירותים היו פח פלסטיק שחור גדול ששימש לעשיית הצרכים. סבלתי מאוד מכאבי בטן ומהריח. אחרי 15 יום אמרתי שאני לא מדבר עם החוקר אם לא נותנים לי להיכנס לשירותים רגילים, זו היתה הפעם הראשונה שהייתי בשירותים מאז שנכנסתי למתקן. הריח שהפיץ הפח בחדר היה בלתי נסבל. לא היו חלונות בחדר והריח נשאר זמן רב... מתוך דבריי עם החוקר נודע לי שלתא הזה קוראים "הקבר"... לא היו מים בתא והשומרים הכניסו לי שלוש פעמים ביום מיכל קטן של מים עם הארוחות אבל המים לא היו נקיים. הארוחות היו עלובות: 3 פרוסות לחם, רבע עגבנייה, חצי מלפפון וביצה לארוחת בוקר. בצהריים היו מגישים גם כמות קטנה של אורז לבן. לפני הכנסת האוכל היה החייל דופק על הדלת בעזרת האלה ומקים רעש נורא. רק אחרי זה היה מכריז שיש אוכל ומבקש ממני להסתובב לקיר ולכסות את הראש בשק. בלילות היו נוהגים לבוא לתא ולהעיר אותי עם חבטות על דלת הברזל של התא. כל הזמן היה לי קר. גם כשהוציאו אותי מהתא לצרכי חקירה וגם בתא. שתי השמיכות שנתנו לי לא הספיקו... שאלתי את החוקר איפה אני והוא אמר לי שאני במקום סודי שמיועד למקרים מיוחדים ושאיך אחד לא יודע היכן אני נמצא. בשלושת ימי החקירה הראשונים לא נתנו לי לישון, כבלו אותי לכסא בתנוחת "שבח" ושאלו אותי שאלות. אחר כך הושיבו אותי על ספסל בפניה כך שלא

דבר קיומו של מתקן כליאה סודי בישראל התגלה בעקבות הגשת שתי עתירות "הביאס קורפוס" לבג"ץ, בשנת 2002, שעניינן גילוי מקום מעצרם של שני עצירים ששמותיהם לא הופיעו ברשימות של שירות בתי הסוהר, המשטרה או הצבא. בתשובה לעתירות אלה נמסר למוקד - הוא העותר בשם משפחות העצירים - כי פרטים נוספים לגבי העצירים אפשר לקבל מידי שוטר מסוים בבית המעצר קישון. משיחה עם השוטר עלה כי העצירים מוחזקים במתקן חקירות אשר מקומו, הנעשה בו והסמכויות להפעלתו הם סודות מדינה. עוד עלה כי רשימת שמות העצירים במתקן אינה מופיעה באף מסמך רשמי.¹⁴

ב-30 לאוקטובר 2003 הגיש המוקד עתירה לבג"ץ בדרישה לסגור את המתקן הסודי לאלתר. בעתירה נטען כי החזקת מתקן מעצר ורשימות עצירים בסוד עומדים בסתירה לחוק המקומי, הבינלאומי ולרוח הדמוקרטיה. עוד נטען כי החופש המוחלט מביקורת של מפקדי המתקן, הסוהרים והחוקרים בו, מאפשר להם לעשות ככל העולה על רוחם. ואכן מתצהירים שגבה המוקד מפלסטיניים שהוחזקו במתקן, התברר כי תנאי הכליאה הם בלתי אנושיים ושיטות החקירה הן בלתי חוקיות:

ב-21.1.2003 נעצרתי ונלקחתי מביתי למתקן חווארה, משם הועברתי לסאלם להארכת המעצר. באותו יום באו שני שוטרים, כיסו את עיניי ב בד שחור, ומעל זה משקפיים כהות ומעל שקית מבד. שאלתי את השוטר שאזק אותי לאן אנו הולכים אבל הוא אמר שהוא אינו יודע... הגענו למקום כלשהו, הכניסו אותי לחדר והסירו את הכיסוי מעל עיני. אמרו לי להוריד את כל הבגדים וערכו עלי חיפוש. מסביבי עמדו עשרה חיילים עם אלות... נתנו לי חולצה כחולה ומכנסים

יכולתי להישען על הקיר. במהלך החקירה הרביצו לי. כל פעם שעניתי תשובה לא נכונה הרביצו לי... ביליתי במתקן החקירה קרוב ל-30 יום, את כולם עשיתי ב"קבר". בכל תקופת מעצרי הייתי מבודד מהעולם כולו, לא ראיתי עצורים אחרים ולא ראיתי אנשים מלבד הסוהרים. החוקר אמר שוב ושוב כי איש אינו יודע איפה אני וכי החוקרים חופשיים להשאיר אותי כמה שהם רוצים... דברים אלה השפיעו עלי. היו המון רגעים שחששתי לגורלי, שלא ידעתי אם אצא משם בחיים או לא, או שמא יגרמו לי נזק ונכות. פחדתי מאוד. (מתוך תצהירו של ס"מ בבג"ץ 9733/03, המוקד להגנת הפרט נגד מדינת ישראל)

בדיון הראשון, בנובמבר 2003, סירב בית המשפט הגבוה לצדק לקבל את התצהירים שצורפו לעתירה, שעניינם, כאמור, עדויות מפורטות של עצורים שהוחזקו במתקן, וקבע כי יש לחלק את העתירה לשני חלקים עקרוניים. מחד, הפנה בית המשפט את המוקד לפרקליטות הצבאית ולמחלקה המבקרת את פעולות השב"כ בכל הקשור בתלונות הספציפיות על העינויים והתנאים הקשים במתקן הסודי. מאידך, דרש בית המשפט מהמדינה שתנמק מדוע קיים מתקן סודי ומה הצורך בו. בדיון, שמועדו נקבע לארבעה באוגוסט 2004, אמורות להתברר השאלות החוקיות והמשפטיות העולות מקיומו של מתקן כליאה סודי.

לוחמים בלתי חוקיים

ב-29.1.2004 שוחרר מכלאו פאזי איוב, במסגרת עיסקת חילופי שבויים שהושגה בין החיזבאללה לבין ממשלת ישראל. איוב ומשוחררים אחרים במסגרת העיסקה, הוטסו לגרמניה ומשם ללבנון. עד שחרורו הוחזק איוב בישראל מכוח חוק כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים, שנחקק בשנת 2002.¹⁵ על פי פרסומים בעיתונות, נכנס איוב לישראל באוקטובר 2000 בדרכון אמריקני מזויף ונעצר על ידי המשטרה הפלסטינית בחברון. ביוני 2002 פשט הצבא הישראלי על בית המעצר בחברון ואסר את כל השהים בו. לפי אותם מקורות היה איוב - אזרח קנדי ממוצא לבנוני - פעיל בחיזבאללה והגיע דרך ישראל לשטחים כדי לאמן אנשי חמאס בהכנת מטעני חבלה. מאז נובמבר 2002, כחודש לאחר שהוציא הרמטכ"ל הוראה לעוצרו כלוחם בלתי חוקי, טיפל המוקד בייצוגו של איוב כ"לוחם בלתי חוקי" בכמה מישורים:

* הגשת עתירת אסיר לבית המשפט לעניינים מינהליים, להקל על תנאי מעצרו של איוב - בית המשפט הורה לשירות בתי הסוהר לספק לעצור חגורת גב וגרב אורטופדיים ולאפשר לו לקבל ספרים ומגזינים שנשלחו אליו ע"י השגרירות הקנדית בישראל. בית המשפט הורה גם לאפשר לאיוב להחזיק בתרשומות הנוגעות לתיקו ולהציג בפני עורך דינו אך דחה את בקשתו של העצור להכניס לתאו מקלט רדיו, אותו ביקש איוב כדי להאזין לתחנות רדיו לבנוניות.

* המוקד ייצג את איוב בביקורת השיפוטית בבית המשפט המחוזי, שעניינה המשך כליאתו של העצור מתוקף החוק לכליאת לוחמים בלתי חוקיים. מאז מעצרו ייצג המוקד את איוב בשתי הביקורות

14 המוקד להגנת הפרט, דו"ח פעילות לשנת 2002, עמ' 59.
15 חוק כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים, התשס"ב-2002. התפרסם בס"ח 1834 (14.3.02), עמ' 192.

השיפוטיות שנערכו בענייניו. בביקורת האחרונה כתב השופט כי על פי החומר החסוי שהובא לעיונו, "מסוכנותו של המשיב [איוב] לא פגה" וכי יש להתיר את המשך מעצרו.

* משכך, פנה המוקד לבית המשפט העליון בערר על החלטה זו ובבקשה לדון בחוקיותו של החוק לכליאת לוחמים בלתי חוקיים, מכוחו מוחזק איוב בכלא. החוק לכליאת לוחמים בלתי חוקיים נחקק מתוך הצורך למצוא פתרון חוקי להחזקתם של אנשים שעשויים להיות קלפי מיקוח במשא ומתן עתידי על שבויים ישראלים וגופות של חיילים, המוחזקים בידי האויב. צורך זה התעורר בעקבות פסיקת בג"ץ מאפריל 2000, בה נקבע כי אין להחזיק במעצר מינהלי אנשים שאינם מהווים סכנה למדינת ישראל ושנמצאים בכלא רק כדי לשמש "קלפי מיקוח" בכוח. בית המשפט קבע עוד כי לא ניתן "לתקן עוול בעוול", ולהחזיק בבני ערובה שאינם מסכנים את ישראל רק מכוח התועלת שתצמח מהם במשא ומתן עתידי. בעקבות פסק-הדין שחררה ישראל 13 אזרחים לבנונים, שהיו כלואים בישראל כעצירים מינהליים עד אז, אולם את שני העצירים הנותרים, מוסטפא דיראני והשיחי' עבד אל-כרים עובייד, סירבה ישראל לשחרר. כדי להמשיך ולהחזיקם כ"קלפי מיקוח", יזמה הממשלה את הצעת החוק שתאפשר להחזיק בהם גם בניגוד להחלטת בית המשפט הגבוה לצדק.

החוק, שהתקבל בשנת 2002, עוקף את החלטת בית המשפט בהותירו כמה מהסייגים המוטלים על החזקת אנשים במעצר מינהלי ויוצר שעטנו בסמכויות הניתנות ע"פ חוק לצבא, בטיפול באזרחים ובטיפול בלוחמים. המשפט הבינלאומי בכלל ואמנת גינבה בפרט מבחינים באופן קטגורי בין לוחמים לאזרחים, ללא קטגוריה שלישית.¹⁶ לוחמים, על פי אמנת גינבה, רשאים להרוג ולהשתמש בנשק

אך מותר להרגם. כאשר לוחמים נתפסים על ידי צבא אויב, מצבם הפוך: ככלל הם חסינים מפני הליכים משפטיים אך החזקתם מותרת, בתנאים המוגדרים על ידי אמנת גינבה, עד שוך מעשי האיבה.¹⁷ אזרחים לעומת זאת, זכאים על פי המשפט הבינלאומי להגנה מוחלטת, אולם כאשר הם פועלים כנגד צבא הכיבוש רשאי הצבא להעמידם לדין פלילי, לשפוטם בבית דין צבאי ולאסרם עד תום ריצוי עונשם.¹⁸ בתנאים מסוימים ובנסיבות מתאימות מתיר הדין הבינלאומי למפקד הצבאי להגביל את תנועתו של אזרח בשטח כבוש ולהטיל עליו מעצר מינהלי.¹⁹ כך, מערכת הענישה והכליאה של הצבא בשטחים מתבססת על מעמד המשפטי של אזרחים הפועלים נגד הצבא בשטחי כיבוש, ומוגדרת מכוח המשפט הבינלאומי.

כדי להחזיק באנשים כקלפי מיקוח בישראל, מגדיר עתה החוק הישראלי מעמד הנקרא "לוחם בלתי חוקי", הניתן לאדם שנטל חלק בפעולות איבה נגד ישראל ושאינו זכאי למעמד של שבוי. מחד, ממשיכה מדינת ישראל להעמיד אנשים אלה לדין על עצם השימוש שלהם בנשק או חברותם ב"ארגון טרור", כפי שמותר לגבי אזרחים שלקחו חלק במעשי איבה. מאידך, החוק מתיר לרמטכ"ל לעצור אותם עד שוך מעשי האיבה כאילו הם חיילים שנפלו בשבי.

בביקורת השיפוטית הראשונה שנערכה לפאוזי איוב, טען פרקליט המוקד כי חוק כלילתם של לוחמים בלתי חוקיים אינו חוקי וכי הוא עומד בסתירה לחוק יסוד כבוד האדם וחירותו, לדין הבינלאומי ולאמנות גינבה ולרוח החוק והערכים הנהוגים במדינת ישראל, כפי שבאו לידי ביטוי בבג"ץ. בעתירה התבסס המוקד על שורה של מאמרים כנגד חוקיותו של החוק, שנכתבו על ידי משפטנים ידועים מהארץ ומהעולם, ועל חוות דעתם של היועצים המשפטיים של הכנסת, משרד החוץ וועדת חוקה, חוק ומשפט של הכנסת, אשר נכתבו עת הוכנה טיוטת החוק. שורה של חוות דעת ומאמרים אלה תמכו בטענת המוקד נגד החוק

שהוחזקו בישראל במעמד של "לוחמים בלתי חוקיים", גורלה של העתירה, כמו גם עתירות נוספות בנדון בבג"ץ, אינו ברור עתה. (תיק 23854)

וחקיקתו, ובכל זאת קבע שופט בית הדין המחוזי כי החוק איננו בלתי חוקי ומעצרו של איוב הוא כדן. לאור שחרורם של איוב וכלואים נוספים

ביקורי משפחות אצל הכלואים

זמן קצר אחרי שהחל, הפסיקו הכלואים את ביקור המשפחות הראשון במחנה עופר, במחאה על תנאי הביקור המשפילים. מתצהירים שאסף המוקד עלתה התמונה הבאה: המבקרים הופרדו מהכלואים על ידי שתי מחיצות מקבילות, שמוקמו במרחק של כמטר וחצי זו מזו, כך שעשרים עצורים עמדו מהצד האחד של המחיצות ואילו בני המשפחות עמדו מהצד האחר של המחיצה השנייה. במתקן לא היו מחיצות נוספות והמפגש נערך בצעקות של בני המשפחה שביקשו לגבור בקולם על המרחק שהפריד בינם לבין הכלוא ועל קולותיהם של המבקרים האחרים. מבנהו של מתקן הביקורים מנע מהכלואים והמבקרים לראות זה את זה - המחיצות המפרידות נאטמו עד לגובה של מטר ושישים כך שהמבקרים לא יכלו לשבת בזמן הביקור ולא יכלו לראות את אלה שגובהם לא עלה על גובה האטימה. נמנע המפגש, בין השאר, בין אסירים לבין

עד חודש אוקטובר 2000 הותר לבני משפחות מהשטחים לבקר בסדירות אצל יקיריהם הכלואים. ביקורים אלה נערכו בהסעות מיוחדות של הצלב האדום ובתיאום מלא של הרשויות הישראליות, אשר הנפיקו אישורי ביקור, על פי קריטריונים קבועים, לכל בן משפחה. אלא שזמן מה לאחר שפרצה האינתיפאדה הנוכחית עצר הצבא את כל הליכי מתן האישורים, ובכך אסר למעשה על ביקורים בכלא. המוקד ניהל מאבק לפתיחת בתי הכלא ומתקני הכליאה לביקורי משפחות באמצעות עתירה שהוגשה בבג"ץ בדצמבר 2002, בשם שלושה שהיו עצורים אותו זמן במתקן הכליאה עופר ובשם אימו של אחד הכלואים, אשר לא התראו עם יקיריהם זמן רב.²⁰ בתשובת המדינה נכתב, כי למדינה אין התנגדות עקרונית לקיום הביקורים וכי הרשויות פועלות בהתמדה על מנת לאפשר ביקורים כאלה, אלא שבשל בעיות שונות, שרובן נגזרות מהמצב הביטחוני הקשה, לא החלו הביקורים. עוד נכתב באותו מסמך כי "כבר בחודש פברואר יחלו במקום ביקורי משפחות". בהודעה משלימה בעל פה, טען נציג המדינה כי כל הסידורים לסבב ביקורים ראשון במחנה עופר כבר נערכו וב-9 למרץ יוכלו לבוא לביקור, בהסעות מאורגנות של הצלב האדום, בני משפחות העצירים והכלואים מקלקיליה, יריחו ורמאללה. לפיכך החליט בג"ץ לדחות את הדיון על מנת לבחון, מקץ שלושה חודשים, האם סוגיית הביקורים אכן הוסדרה.

16 כך אף קבע היועץ המשפטי של הכנסת בחוות דעתו ליושב ראש ועדת חוץ וביטחון מ-5 לספטמבר 2000: "בישיבת ההגנה והמיון שבאמנות גיבה השלישית והרביעית, אין פרצות. אדם הוא לוחם או אזרח, אין אופציה שלישית" (סעיף 16.1.1).

17 אמנת ג'נבה בדבר הטיפול בשבויי מלחמה מיום 12 באוגוסט 1949.

18 אמנת ג'נבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה מיום 12 באוגוסט 1949, סעיף 68.

19 שם, סעיף 78.

20 בג"ץ 11198/02, זירייה ואח' נ' מפקד מתקן הכליאה הצבאי עופר ואח'.

שאלת הביקורים של משפחות המתגוררות באזורי הערים חברון, גינן ושכם לא נפתרה, לטענת הצבא, בשל המצב הביטחוני והפעילות הצבאית. כתוצאה מכך נפגעה זכותה של למעלה ממחצית אוכלוסיית הגדה המערבית וזכותם של רבים מבין האסירים לראות את יקיריהם. ובכל זאת יכלו משפחות רבות לבקר בכלא. על פי נתוני פרקליטות המדינה, בפרק הזמן שחלף מחודש מרץ ועד אוקטובר 2003, ביקרו למעלה מ-14,000 איש בבתי כלא בשטחים ובישראל.²¹ רק בשנת 2004 הורחבו הביקורים עוד לנפות גינן וחברון. מנפת שכם אין ביקורים, נכון ליוני 2004.

 בדצמבר 2003 פנה המוקד שוב לבג"ץ בעניין ביקורי המשפחות בכלא, בדרישה העולה ישירות מהעתירה הקודמת, שבמהלך הדיונים בה קבעו הרשויות קריטריונים לקבלת אישור ביקור בכלא. על פי הקריטריונים החדשים, רשאים לבקר את הכלוא סבו, סבתו, הוריו, בת זוגו וילדיו שגילם אינו עולה על 16 שנים, וזאת לאחר שנבדקו ונמצאו "ראויים" על ידי גורמי הביטחון. בעתירה החדשה קיבץ המוקד עשרים ואחד גברים ונשים אשר בקשתם לביקור אצל יקיריהם הכלואים - למרות היותה מתבקשת על פי כל אמת מידה וחיונית, ולמרות שהיא עומדת בקריטריונים שנקבעו - נדחתה.

בעלה של ה"י נעצר ביוני 2002 ונשפט ל-22 חודשי מאסר. תחילה הוחזק במתקן הכליאה עופר ולאחר מכן בכלא קציעות שבנגב. מאז מעצרו ראו בני המשפחה את העצור רק פעמיים, במהלך משפטו, והשיחה ביניהם נאסרה. למרות שה"י מעולם לא נעצרה או נחקרה על ידי כוחות הביטחון, בקשתה לבקר בכלא נדחתה ממניעים ביטחוניים. על אף התחייבות המדינה, כל הפניות שנשלחו ע"י המוקד בעניינה של ה"י ובעניינם של 126 מבקשים אחרים נותרו ללא מענה. לכן עתר המוקד לבג"ץ בשם 21 פונים, שבקשתם לקבל אישור לביקור בכלא סורבה, במטרה

ילדיהם. הזמן שהוקצב על ידי שלטונות הכלא למפגש בין האסירים למבקרים, שחלקם לא התראו שנה ואף יותר, היה חצי שעה ותדירות המפגשים - פעם בחודש. הנהלת הכלא לא הכינה מקום הולם לבני המשפחות בעודם ממתינים לתורם להיכנס למתקן הביקור עצמו, והמבקרים הרבים, בהם ילדים וזקנים, נאלצו לחכות באוטובוסים שעות ארוכות ללא שירותים, מים או אפשרות לחילוף עצמות. האסירים מחו גם על הקריטריונים למתן אישורי ביקור - הרשויות התחייבו לאשר היתר ביקור רק להורי האסירים, לבני זוגם ולילדיהם עד גיל שלוש-עשרה. בכך אסרו הרשויות על ביקורי אחים, חברים וילדים שגילם מעל 13. (תיק 23959)

במהלך המשא ומתן בין האסירים לבין הנהלת הכלא מחד, ובין המוקד לפרקליטות המדינה מאידך, שהתקיים אחרי סירובם של האסירים לקיים את ביקורי המשפחות, הגיעו הצדדים לכמה הסכמות כלליות: הנהלת הכלא הסכימה לצמצם את המרחק בין המחיצות ולהציב במרחק של שלושים ס"מ זו מזו, להנמיך את גובה האטימה, להציב ספסלי ישיבה בסככות ולהכפיל את משך זמן הביקור. הרשויות הסכימו לבחון את הקריטריונים לאישור בקשות הביקור והבטיחו לבדוק מקרים חריגים באופן פרטני ולהשיב לבקשות כאלה במהירות. במהלך המשא ומתן הסכימו עוד הרשויות להרחיב את האזורים מהם ניתן לבוא ולבקר במחנה עופר גם לטול כרם, בית לחם וסלפית ולהמשיך להרחיב את הביקורים מאזורים נוספים, בהדרגה.

ביולי 2003 חודשו ביקורי המשפחות במחנה עופר ובאוגוסט הורחבו הביקורים גם לשלוש הנפות הנוספות, ובני משפחות משש נפות בגדה החלו לבקר באופן סדיר את יקיריהם הכלואים. בניגוד למתקן עופר, בבתי הכלא האחרים, הנמצאים בתוך שטח ישראל, אך חודשו הביקורים כבר בחודש מרץ 2003 אך

לחייב את המדינה להסביר את הסירוב. שלושה ימים לפני הדיון בבג"ץ הודיע נציג המדינה כי הי"ו ו-19 עותרים נוספים יקבלו אישור לבקר את יקריהם הכלואים, וכי מקרים חריגים אחרים ייבדקו במהירות. ולא כך היה - הצבא בושש להחליט על אופן מימוש הביקורים בכלא לעותרים שבקשתם נענתה בחיוב. הי"ו המתינה לשווא לאישור המיוחל, ולמזלה שוחרר בעלה בינואר 2004 בעיסקת חילופי שבויים. (תיק 26008)

תנאי מעצר

המדינה טענה גם כי מתן האישורים אינו תוצאה של טיפול חריג אלא נובע משינוי במדיניות הצבא במתן האישורים. למחרת היום התקבלו במוקד 58 תשובות נוספות, שהן כמחצית מסך הבקשות האישיות ששלח המוקד עד אז לביקור אצל קרובי משפחה כלואים. מתוך התשובות עולה כי אחוז מכריע מהמבקשים קיבלו אישור (54) וכי החלטות הסירוב הרבות, שבגינן פנו האנשים למוקד, נעשו בשרירות לב.

לשכב ולא מספיק מזון. הטיפול הרפואי ניתן בצמצום רב והוחזקו גם עצירים בלתי כשירים למעצר, על פי חוות דעת של רופא המתקן. מכל המתקנים בגדה התקבלו תצהירים על התנהגות משפילה של החיילים, על מכות, הזנחה רפואית והתעללות.

במאי 2003 הגיש המוקד עתירה בעניין תנאי המעצר במתקני המעצר הזמניים שבחטיבות עציון, שומרון, אפרים, בנימין ומנשה. מתצהיריהם של עצורים במתקנים אלה עולה כי התנאים בהם חורגים אפילו מהרף המינימאלי הדרוש לקיום חיים אנושיים - הצפיפות בתאים בלתי נסבלת ולעצירים אין די מקום לשכב בו, האוכל מועט ואיכותו ירודה, לעצירים גישה מוגבלת לשירותים והם יכולים להתפנות רק פעמיים או שלוש ביום, כאשר הסוהרים מאפשרים זאת, האוהלים בהם משוכנים העצירים בחלק ממתקני הכליאה קרועים ומחוררים ויושביהם חשופים למפגעי מזג האוויר, לעצורים לא ניתנו בגדים להחלפה ובגדיהם מטונפים ומסריחים לאחר שבועות ארוכים במעצר, לעצירים

במהלך שנת 2003 כלא הצבא אלפי פלסטינים ולעתים עלה מספר העצירים המוחזקים בידי הצבא על שלושת אלפים. רבים מעצירים אלה נכלאו במתקני כליאה שונים ברחבי הגדה המערבית: במתקן הכליאה שבמחנה עופר ובמתקני כליאה זמניים הנמצאים במפקדות הצבאיות שבגדה. אולם למרות הקמתו של מתקן הכליאה עופר במרץ 2002, ולמרות מתקני הכליאה ובתי הכלא בתוך ישראל, היה מספר העצירים גבוה בהרבה מיכולת הקליטה בהם והתנאים במתקנים הפכו בלתי נסבלים ובלתי אנושיים. מהגידול החד במספר העצירים סבלו בעיקר אלה שנכלאו בגדה, היכן שהוקם מתקן הכליאה עופר, כהרף עין וכלאחר יד, ובמתקנים הזמניים שאמורים היו להחזיק בעצירים ימים ספורים בלבד. במתקנים אלה לא היה די מזון להאכיל את העצורים ומספר השמיכות והמזרונים לא הספיק. הצבא לא סיפק בגדים להחלפה ולא דאג לתיקון האוהלים הקרועים, שחשפו את יושביהם לקור ורטיבות. לא די היה באמצעי הרחצה שסופקו והשירותים שעלו על גדותיהם יצרו בכמה מקרים תנאים תברואתיים מסוכנים. במתקני הכליאה נוצרה צפיפות בלתי נסבלת. לעצורים, שמצאו עצמם במתקנים אלה פרקי זמן של שבועות ואף חודשים, לא היה די מקום

21 הודעה משלימה מטעם פרקליטות המדינה, סעי' 15, בג"ץ 11198/02, דידיה ואח' נ' מפקד מתקן הכליאה הצבאי עופר ואח'.

אני בן 16, סובל מלחץ דם נמוך, אני חולה אנמיה, אני זקוק לכמויות אוכל רבות. המחסור באוכל במתקן גורם לסחרחורת מתמדת ואיכות האוכל ירודה. אני מקבל בקושי חצי עגבנייה ביום, אין פירות, אין בשר בכמות מספקת. ראיתי פעם את אחד החיילים לוקח לחם מהכמות המוקצבת לנו וזורק לפח.

(מתוך תצהירים שהוגשו בבג"ץ 3985/03, בדאוי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה והשומרון ואח')

ביוני 2003, כחודש לאחר הגשת העתירה מונתה ועדה צבאית - ועדה מייצעת לרמטכ"ל, בראשות נשיא בית הדין הצבאי לחיילים בפיקוד מרכז - שתפקידה לבדוק את התנאים במתקני המעצר הזמניים. נכון לתחילת שנת 2004 נדמה היה כי פעולת הוועדה נתנה את אותותיה בשטח ותנאי המעצר השתפרו במעט: אחד ממתקני המעצר נסגר לשיפוצים ותקני צפיפות הומצאו. אולם בה בעת עלה מספר הכלואים במתקנים (נכון ל-23.10.03 עמד מספר הכלואים על 333 איש) והצפיפות קשה אף מבעבר. בנוסף, נותרו הליקויים העיקריים כשהיו בכל הנוגע לשירותים ולתנאים הסניטאריים הירודים של מתקני הכליאה, מחסור בדרגשי שינה ומזרונים, טיפול רפואי לקוי ומזון מועט ובאיכות ירודה. הוועדה יושבת עדיין על המדוכה - נכון ליוני 2004. המוקד קיבל לאחרונה דיווחים, הטעונים בדיקה, על הידרדרות בתנאים. על פי מימצאי הבדיקה, יוחלט כיצד להמשיך לטפל בנושא. כפי שנסקר בדו"ח הפעילות הקודם, בדצמבר 2002 דחה בג"ץ את העתירה לשיפור תנאי המעצר במחנה עופר. עתירה זו נועדה להביא לשיפור התנאים במתקן הכליאה ולדאוג לזכויות הבסיסיות ביותר של העצירים. בית המשפט אמנם דחה את העתירה, אולם פסק הדין הותיר מקום לשיעור רצון ועצם הגשת העתירה הביאה לשיפור בתנאי המעצר. בפסק הדין מתח נשיא בית המשפט העליון ביקורת

אין כמעט זכות לטייל בחצר הכלא, למרות שמתקני מעצר אלה מיועדים לכליאה לפרקי זמן קצרים, הרי שבפועל מוחזקים בהם אנשים שבועות ואף חודשים, העצירים אינם מקבלים עיתונים ואינם זוכים לביקורים וסגל הכליאה מתעלל, משפיל ומכה את העצירים. למותר לציין כי בכל אלה עוברים מפקדי המתקנים על החוק הישראלי והבינלאומי, ובכל זאת, למרות הפניות החוזרות של המוקד למפקדים, דבר לא נעשה ובמאי 2003 הוגשה העתירה לבג"ץ.

נעצתי בתאריך 23.1.03. הפעם היחידה בה נחקרתי היה 3.2.03 משעה 09:00 עד 22:00. נלקחתי פעמיים לבית המשפט הצבאי בסאלם להארכת מעצר... ואז קיבלתי מעצר עד תום ההליכים. הדיון נקבע ל-3.6.03. אני סובל ממום בלב מלידה. בשל הצפיפות בחדר... אני לא מצליח לישון, מרגיש חנק ודקירות בחזה. מחלתי ידועה למפקדי המתקן, ידוע להם שאני זקוק לתרופות מיוחדות שאין ביכולתם לספק לי. הם הבטיחו שייצרו קשר עם המשפחה שלי וידאגו להבאת התרופות אך דבר לא נעשה.

הריני להצהיר כי ב-31.1.03 נעצרתי, נלקחתי לחקירה שישה ימים לאחר מעצרי למשך 9 שעות. נלקחתי פעם אחת לבית המשפט ללא ייצוג. לא ידוע לי מתי הדיון הבא. לפני כשלושה שבועות הוחזק במעצר פצוע ברגל מירי כדור דומדום ומחוסר טיפול רפואי הפצע זוהם והתחיל נמק. כמחאה על חוסר הטיפול בו פתחו כל העצירים ביוזמתי בשביתת רעב. בתגובה החיילים הוציאו אותי מהחדר והיכו אותי בכל חלקי הגוף. ... הלחם שמגיע לעצורים מלא עובש וכמותו קטנה.

... לפני כחודש היינו יוצאים החוצה למשך כשעה. אולם כיום הפחיתו את זמן היציאה ל-35 דקות. זמן זה מוקצב ל-18 אסירים לכבס, להתרחץ, ללכת, להתאורר, לצחצח שיניים, ללכת לשירותים, להתגלח.

על תנאי המעצר וקבע כי בראשית תקופת המעצרים לא עמדו תנאי המעצר במינימום ההכרחי, וכי "לסטייה זו אין צידוק". עוד קבע פסק הדין כי על המדינה מוטלת אחריות לספק לעצורים עיתונים, ספרים ומשחקים ועליה לבחון הקמת חדר אוכל ראוי בו יוכלו האסירים לשבת ולאכול על שולחנות, ולא על הרצפה "כחיות".²²

אמנם, בשמונת החודשים שחלפו מיום הגשת עתירה זו ועד מתן פסק הדין חלו שינויים בתנאי המעצר של הכלואים במתקן עופר ומצבם השתפר, אולם שלושה חודשים אחרי שהסתיים

הדיון נאלץ המוקד להגיש לבית המשפט העליון בקשה לפי פקודת בזיון בית הדין - בית המשפט התבקש להעניש את המדינה על כך שלא סיפקה לאסירים ספרים, עיתונים ומשחקים כפי שחייב אותה בית המשפט לעשות. המוקד גילה כי הספרים, העיתונים והמשחקים - שנתרמו ע"י הצלב האדום, ארגונים שונים ואנשים פרטיים למען העצורים במתקן עופר - הושחתו. במהלך ביקורים במתקן הכליאה התברר כי עיתונים אשר הובאו למתקן לא הגיעו ליעדם אלא נמצאו מוטלים בבוץ ליד שער המחנה. העתירה תלויה ועומדת עדיין בבג"ץ.

מעצרים מינהליים

הצו בדבר מעצרים מינהליים נותן ביד המפקדים הצבאיים בגדה המערבית וברצועת עזה כוח כמעט בלתי מוגבל לעצור יחידים ולכלוא אותם כעצירים מינהליים. ההוראה מאפשרת לחותם הצו לחרוג מההליך הפלילי הרגיל ולשמור בסוד את האשמה בגינה נעצרים החשודים ואת הראיות שעליהן מבוססת אשמה זו. כך, תחת הסיסמה "בגין היותו מסכן את ביטחון האזור", הוחזקו במהלך 2003 במעצר מינהלי לעתים אף למעלה מאלף בני אדם.²³ הצו למעצר מינהלי מוצא לפרק זמן של עד חצי שנה וכפוף לביקורת שיפוטית. אחרי שהמפקד הצבאי חתם על הצו ותוך 8 ימים חייב העצור להיות מובא לפני שופט לביקורת שיפוטית בה נדרש שופט צבאי לבחון את חוקיות הצו, על פי חומרי החקירה המובאים לעיונו.²⁴ בתום תקופת המעצר רשאי המפקד הצבאי לחדש את צו המעצר לתקופה נוספת בכפוף לביקורת השיפוטית. המעצר המינהלי פוגע בשתיים מזכויות היסוד הבסיסיות ביותר של העציר: הוא אינו יכול להתגונן מפני האשמות נגדו כיוון שאינו יודע מהו ואינו מכיר את הראיות נגדו ועונשו, מטבע הדברים, לא נקצב מעולם.

ביוני 2002 התקשרה אימו של ר"ג למוקד בבקשה לאתר את בנה, שנעצר על ידי כוח צבאי עשרה ימים קודם לכן ועקבותיו לא נודעו. למחרת הצליח המוקד לאתר את ר"ג, שהוחזק במעצר מינהלי במחנה עופר. צו המעצר, שהיה חתום ע"י מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, שייך את ר"ג לאחד הארגונים הפועלים בגדה והורה להחזיקו במעצר מינהלי ארבעה חודשים, עד אוקטובר 2002. כעשרה ימים אחרי המעצר, בביקורת השיפוטית הראשונה, אישר השופט את שיקול דעתו של המפקד הצבאי וקבע, אחרי שעיין בחומר הסודי, כי יש טעם במעצר המינהלי. ארבעה חודשים לאחר מכן, ביום

²² בג"ץ 3278/02, המוקד להגנת הפרט ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדמ"ע.

²³ על פי נתוני בצלם: www.btselem.org.

²⁴ מתחילת האירועים באפריל 2002 ועד אוקטובר 2003 העניק צו 1500 סמכויות מפליגות לביצוע מעצרים מינהליים. בין השאר איפשר הצו לקצין בדרגת רב סרן להורות על מעצר מינהלי וקצב לצבא לזמן מה פרק זמן חדש לביצוע הביקורת השיפוטית: 18 יום.

בו אמור היה ר"ג להשתחרר, הוצא נגדו צו חדש ומעצרו הוארך בשישה חודשים. בביקורת השיפוטית שנערכה כמה ימים אחרי הוצאת הצו, הודיע התובע הצבאי כי אין בידיו חומר מודיעיני חדש. בתגובה טענה פרקליטת המוקד, כי מן הנמנע להאריך צו קיים לתקופה נוספת ללא ראיות חדשות ובהסתמך על חומר מודיעיני מלפני מעצרו של ר"ג וכי אין להסיק מנסיעותיו ברחבי הגדה קודם למעצרו, במסגרת עבודתו בסוכנות האו"ם אונר"א, על פעילות ארגונית כלשהי. השופט אמנם כתב בהחלטתו כי נתן את דעתו לטענות הסניגורית, אולם אישר את צו המעצר המינהלי. עורכת הדין ערערה על החלטת השופט בבית המשפט הצבאי לערעורים. השופט שדן בערעור כתב כי עיון בחומר החסוי מגלה שהמעשים המיוחסים לר"ג הם חמורים באופן המצדיק בהחלט את המשך מעצרו. ב-26 למרץ בשעה 18:00, שעות אחדות לפני שחרורו, הגיע צו מינהלי נוסף, המאריך את מעצרו של ר"ג בשישה חודשים. בביקורת השיפוטית חזרה עורכת הדין על טענותיה: לא סביר שהחומר שהצטבר נגד ר"ג עד מעצרו הראשון, דהיינו עד יוני 2002, די בו כדי להשאירו שנה וחצי בכלא, וללא ראיות חדשות - המשך המעצר המינהלי פסול. השופטים, גם זה שדן בביקורת השיפוטית וגם זה שהכריע בערעור שהוגש לאחר מכן, דחו את הטענות והותירו את צו המעצר בעינו. בספטמבר 2003, ערב שחרורו של ר"ג, הוצא צו חדש, הרביעי

במניין, אך הפעם קבע הצו את מסוכנותו של ר"ג לשלושה חודשים בלבד. בביקורת השיפוטית לצו מעצר מינהלי זה, ביקשה הסניגורית מבית המשפט לבחון היטב את החומר המודיעיני החדש שהתקבל נגדו, שכן כלל אינו חדש והובא לדיון על מנת ליצור מראית עין ותחושה כי משהו בחומר הראיות הסודי נגד ר"ג השתנה. הפעם התקבלה טענתה של הסניגורית והשופט קבע כי החשש מפתחת הראיות נגד ר"ג הוא כללי וכי הזמן הרב שחלף מאז מעצרו מחייב אותו להתייחס במשנה חשיבות לזכויותיו. "לפיכך" קבע השופט "אני סבור כי נכון יהיה להעביר את העצור לחקירה ולצורך כך לקצר את המעצר המינהלי הנוכחי באופן מהותי, כך שישתיים ב-30.10.2003". הפעם קיבלה התביעה, אם כן, חודש ימים כדי להעביר את ר"ג לחקירה ולפתוח נגדו בהליך פלילי, הכרוך בין השאר בחשיפת הראיות והגשת כתב אישום, או לחילופין, למצוא חומר משמעותי חדש שיצדיק את המשך המעצר המינהלי. ללא חומר חדש, כך כתב השופט, יקשה על המשך המעצר המינהלי. התביעה אומנם ערערה על החלטה זו אך באין חומר מודיעיני חדש ובאין כתב אישום, דחה בית המשפט הצבאי לערעורים את פניית התביעה. ר"ג שוחרר מהמעצר ב-30 באוקטובר 2003, אחרי שנה וחמישה חודשים, בלי לדעת במה הואשם ומבלי להכיר את חומר הראיות נגדו. **(תיק 20633)**

איתור עצירים

של עצור, במהלך השנה האחרונה הוגשו בנושא זה רק 10 עתירות. כמפורט בדו"ח הפעילות לשנת 2002, פנה המוקד לבית המשפט בכל מקרה בו לא מסר הצבא מידע על מקום מעצרו של אדם. ברבים

בשנת 2003 עצרו השלטונות הישראליים אלפי פלסטינים ואלפי בקשות לאיתור עצירים הגיעו למוקד. בניגוד לשנת 2002, בה נאלץ המוקד להגיש 33 עתירות "הביאס קורפוס" על מנת לחייב את המדינה להודיע על מקום החזקתו

ב-2003 הגיעו למוקד 5,077 פניות חדשות לאיתור עצורים, מהן 90 לאיתור נשים שנעצרו ו-335 בעניין עצורים-קטינים. החוק מחייב את הרשויות לעצור קטינים או נשים בתנאים מסוימים וקובע, בין השאר, כי אין להחזיק נשים עם גברים או קטינים עם בגירים יחד באותו תא. כל בקשה המגיעה למוקד לביורו מקום החזקתו של קטין או אשה שנעצרו, זוכה לעדיפות עליונה ומטופלת בחיפוף. במקרים אלה העושים במלאכה אינם מסתפקים במידע לגבי מקום הכליאה אלא דואגים גם לוודא שהעצירים מוחזקים בתנאים המתאימים על פי גיל ומגדר.

ב-4 לדצמבר בשעה 15:23 התקשרו למוקד הוריה של פ"ח משכס, בבקשה לאתר את בתם. בשעה 16:14, לאחר שיחות טלפון עם גורמים במינהל האזרחי, בשירות בתי הסוהר, במפקדת קצין משטרה צבאית ראשית ועוד, נודע למוקד כי פ"ח מוחזקת בידי הצבא אך מקום החזקתה טרם אושר. בשעה 16:30 נמסר מהמינהל האזרחי כי פ"ח מוחזקת בתנאים מיוחדים במפקדת החטיבה בשומרון וכי חיילות שומרות עליה. המוקד יצר קשר עם מפקדת החטיבה שאימתה את המידע. בשעה 17:00 עדכן המוקד את הוריה של פ"ח בפרטים. שלושה ימים לאחר מכן, בעקבות המשך הביורור, נודע למוקד כי פ"ח הועברה למתקן כליאה לנשים בתוך ישראל. (איתור 29928)

מהמקרים מסר לבסוף הצבא את המידע רק בעקבות עתירה, עוד לפני ההתערבות השיפוטית בעניין, והמוקד מחק את עתירתו. כדי לחייב את הצבא להיענות לדרישותיו למידע אמין ובזמן קצר, ביקש המוקד מבית המשפט להשית את הוצאות המשפט על המדינה. בית המשפט הסכים לדרישות המוקד ותוך זמן קצר החלו הרשויות לפעול ביעילות. אולם יש שהמוקד אינו מסתפק בתשובות המתקבלות ממפקדת קצין משטרה צבאית ראשי ופונה ישירות לגורמים בשטח ולמתקני הכליאה בחיפושיו אחר העצירים.

ב-17 לדצמבר 2003 נעצר ח"מ בן החמש עשרה על ידי כוח צבאי. המוקד יצר קשר מיידית עם משל"ט (מפקדת שליטה) הכליאה של המשטרה הצבאית וביקש לאתרו ובמקביל פנה לגורמים נוספים בצבא לקבל מידע על מקום החזקתו, אך הרשויות טענו שאין בידיהם מידע אודות ח"מ. אחרי דין ודברים מסר הצבא כי ח"מ אכן נעצר ואף הוחזק עד שעות הצהריים במתקן הכליאה הזמני במחנה עציון, אז הועבר לחטיבת בנימין. בירור טלפוני עם מפקדת חטיבת בנימין העלה כי ח"מ אכן נמצא במתקן הכליאה במקום. המוקד, אם כך, גילה את מקום מעצרו של ח"מ כבר ביום המעצר, אולם המשל"ט גילה את מקום מעצרו רק חמישה ימים לאחר מכן, ב-22 לחודש, והודיע על כך למוקד. (איתור 30129)

אלימות כוחות הביטחון

"כל אדם יש לו הזכות לחיים, לחירות ולביטחון אישי."

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיף ג

על ידי המשטרה הצבאית ופחות מ-20% מהם מסתכמים בהגשת כתבי אישום. חוסר הרצון של הרשויות לחקור את מעשיהן עומד לדיון בימים אלה בעתירה של בצלם והאגודה לזכויות האזרח, בה נתבקש בית המשפט לחייב את הצבא לפתוח בחקירה בכל מקרה שבו נהרג אזרח.²⁶

המוקד מתמודד עם התנהלות זו של הרשויות במישור היומיומי. בשנת 2003 הצליח המוקד להביא לפתיחת 51 חקירות במצ"ח ובמחלקה לחקירת שוטרים. מעיון בתיקים בהם נפתחה חקירה ומהנתונים של הפרקליטות הצבאית מתגלים לא רק רשלנותם של הגופים בטיפול באלימות אלא גם סולם הערכים המניע את החקירות: רוב החקירות נגעו לעבירות רכוש כגון ביזה, הרס וגניבה.²⁷ יחס דומה קיים גם בכתבי האישום שהוגשו לבית המשפט.

בנוסף להתנהלותם הרשלנית של הגופים האחראים לחקירה, מקשה גם התיקון לחוק הפיצויים, שנתקבל ושנכנס לתוקף באוגוסט 2002, על הסיכוי של נפגעים לזכות בפיצויים: התיקון מציב לוחות זמנים קצרי מועד לטיפול בתלונות ולבקשת פיצויים ומקנה לפעילות כוחות הביטחון הגנה משפטית נרחבת מפני תביעות נזיקין.

בשנת 2003 נהרגו בשטחים 579 פלסטינים מיירי חיילים, שוטרים ואזרחים ישראלים. 1,010 פלסטינים נפצעו מאש חיה ורבים אחרים נפצעו מכדורי מתכת מצופי גומי, כדורי פלסטיק, גז מדמיע ורסיסי פגזים.²⁵ האלימות היומיומית לה נחשפת האוכלוסייה הפלסטינית האזרחית בשטחים מידי כוחות הביטחון והמתנחלים, נתנה את אותותיה בפעילות המוקד - בשנת 2003 טיפל המוקד ב-1,314 פניות שעניינן פגיעת כוחות הביטחון ומתנחלים בתושבי השטחים וברכושם.

מטרתו של המוקד בטיפול בסוגיות אלה היא להביא למיצוי הדין עם האחראים לפגיעה, להביא לפיצוי כספי לנפגעים ולהנחיל נורמות התנהגות סבירות אצל אנשי הביטחון והמתנחלים.

המנגנונים האמונים על אכיפת החוק נרדמו על משמרתם: מנתוני בצלם עולה כי מספטמבר 2000 עד דצמבר 2003 - יותר משלוש שנים במהלכן נהרגו 2,289 פלסטינים ונפצעו 6,274 מיירי - נפתחו 72 חקירות מצ"ח הנוגעות להרג או לפציעה קשה של אזרחים, 13 מהן נסתיימו בכתבי אישום לבית המשפט. יוצא אפוא, כי רק מספר זעום ממקרי ההרג והפציעה נחקרים

אירועי אלימות רבים מטופלים במוקד בעת התרחשותם, על ידי מוקד החירום שהוקם במרץ 2002. מוקד החירום נמצא בקשר רצוף עם הצבא וגורמים נוספים, ומפנה אליהם תלונות המגיעות מהשטח בזמן אמת:

ביוני 2003 פנה תושב חווארה שליך שכם למוקד בתלונה על מתנחלים הנוסעים דרך הכפר, יורים לעבר הבתים ומשליכים רימוני הלם. מוקד החירום יצר מיד קשר עם המינהל האזרחי - אשר הודיע לצבא על התפרעות המתנחלים - ועם המשטרה, כדי שתפעל בכפר. המוקד אף מסר למשטרה את פרטי המתלונן לצורך גביית עדותו. חצי שעה אחרי הפנייה למוקד הופיע בכפר גיפ צבאי שחייליו הורו למתנחלים לעזוב את המקום. האירוע הסתיים ללא פגיעות גוף ועם נזק קל לרכוש. (תיק ח2014)

באחד מלילות יולי 2003 הקיפו חיילים את ביתו של מ"ע, עלו לגג הבית ועצרו את בנו שישן שם. לאחר מכן העירו את הדיירים והורו להם לצאת מהבית. החיילים אזקו את כל בני הבית וכיסו את עיניהם של המבוגרים. כשעתיים ישבו בני המשפחה ברחוב, קשורים, בזמן שהחיילים ערכו חיפוש בבית. בשעה 04:00 לערך יצאו החיילים מהבית תוך שהם יורים. מהירי נפצעו קשה ח"ש, המתגוררת בשכנות, וא"ש, בעלה. אמבולנס שהוזעק למקום עוכב במחסומים אך הצליח להעביר את הפצועים לבית החולים, שם נקבע מותו של א"ש. בנוסף למותו של א"ש, לפציעתה הקשה של אשתו ולהרס הרב שהשאירו החיילים בביתו של מ"ע, נעלמו מבית מ"ע 40,000 ש"ח, אשר נועדו לתשלום משכורות לפועליו. (תיק ח29268)

פתיחה בחקירה

רק לאחר שתחקיר מבצעי של האירוע, הנערך ביחידה שפעלה באירוע על ידי מפקדיה, הוליד חשד למעשים פליליים. בעתירה לבג"ץ שהגישו בצלם והאגודה לזכויות האזרח, בבקשה לחייב את הפרקליט לפתוח בחקירת מצ"ח בכל מקרה בו נהרגים אזרחים, נכתב כי "במצב בו התחקיר הינו הבסיס העיקרי להחלטה בדבר פתיחת חקירת מצ"ח, אין תמה על כך, שמספר החקירות שנפתח הינו זעום ביחס למקרי המוות של אזרחים פלסטינים".²⁸

כאמור, המוקד אוסף את מירב הפרטים אודות האירוע ופונה לרשות המתאימה בדרישה לפתוח בחקירה. לכל אחד מהגופים הפועלים בשטחים רשות חקירה משלו. פעילות הצבא נחקרת על ידי המשטרה הצבאית, שפותחת בחקירה בהוראת הפרקליט הצבאי; המחלקה לחקירת שוטרים במשרד המשפטים חוקרת את פעילותם של שוטרים ואנשי משמר הגבול; המשטרה חוקרת את פעולותיהם של מתנחלים. המוקד פועל על מנת לזרז את פתיחת החקירה והשלמת ממצאיה, שכן הזמן החולף מקשה להגיע לגילוי האמת, מטשטש את הממצאים והראיות ומעמעם את זיכרון העדים. למרות חומרת האירועים בשטחים, הרשויות אינן ממהרות להורות על חקירה. על פי מדיניות הפרקליט הצבאי הראשי, יש להורות על חקירה של מצ"ח (משטרה צבאית חוקרת)

25 הנתונים על מספר ההרוגים מבצלים, www.btselem.org.il
הנתונים על מספר הפצועים מהסדר האדם, www.palestinercs.org

26 בג"ץ 9594/03, **צלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים ואח' נ' הפרקליט הצבאי הראשי**.

27 שם, סעיף 13.

28 בג"ץ 9594/03, **צלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות**

האדם בשטחים ואח' נ' הפרקליט הצבאי הראשי, סעיף 19.

באוקטובר 2001 שיחקו ר"א בן ה-14 וחבריו בחצר בית הספר היסודי לבנים שבמחנה אל פוואר, ליד חברון. החצר מרוחקת כמה מאות מטרים מהכביש הראשי, המותר למעבר יהודים בלבד. באזור שרר שקט. ירייה אחת, שנורתה ללא אזהרה מכיוון החיילים ששמרו על הכביש, פגעה בר"א בחזה. הנער הובהל לבית החולים, שם נותח וחיייו ניצלו אך ידו השמאלית נותרה משותקת. בדצמבר 2001 פנה המוקד לפרקליט פיקוד מרכז בדרישה "להורות על פתיחת חקירת מצ"ח לבדיקת נסיבות האירוע" ואף הציע את סיועו "בכל אשר ידרש לקידום החקירה, לרבות יצירת קשר עם המתלונן ועדים אחרים". לבד מאישור על קבלת הפנייה אצל הפרקליט, מסוף דצמבר 2001, לא נתקבלו במוקד שום הודעות בעניין. חקירה לא נפתחה. המוקד פנה שוב ושוב לפרקליטות פיקוד מרכז, אך ללא הועיל. באפריל 2003 התקבל במוקד מכתבו של ממלא מקום הפרקליט, לפיו הורה "על פתיחה בחקירת מצ"ח לבירור הנטען". למרות ההוראה, חקירת האירוע לא החלה. רק לאחר בירורים טלפוניים שערך המוקד עם חיילי המשטרה הצבאית בבאר שבע, נמצא התיק והטיפול בו החל. בספטמבר 2003 הזמין חוקר מצ"ח את ר"א למתן עדות. (תיק 16754)

גם סדרי העדיפויות לפיהם מנוהלות חקירות, חושפים את הנורמות וסולם הערכים על פיהם פועל הצבא:

בבוקר ה-2 באפריל 2002, עם פלישת הצבא הישראלי לבית לחם, נעצר נגמ"ש מול ביתו של ס"ע. חיילי הנגמ"ש פתחו באש והסתערו על הבית. אמו של ס"ע צעקה לחיילים שיש ילדים בבית ושיפסיקו לירות.

משפנתה לדלת על מנת לפתוח אותה בפני החיילים, התרחש פיצוץ שעקר את הדלת ממקומה והרגה. כתוצאה מהירי ופיצוץ הדלת נהרג גם אחיו של ס"ע. בני המשפחה הסתתרו בשירותים והחיילים, שלא הבחינו בהם, עזבו את המקום. רק למחרת הצליח אמבולנס, למרות העוצר, להגיע לבית ולפנות את הגופות. בני המשפחה נמלטו מהבית ורק חודש לאחר האירועים עלה בידי ס"ע להגיע לביתו, שם מצא תווה ובוהו: הריהוט נהרס, הקירות היו מנוקבי ירי, החיילים השתמשו בחפציהם האישיים של בני הבית וכלו את מוצרי המזון שהיו בו ומצלמות וידאו נעלמה. ביוני אותה שנה, בעקבות פנייתו של ס"ע, פנה המוקד לפרקליטות פיקוד מרכז בדרישה לפתוח בחקירה לבירור האירוע ומציאת האשמים.

בדצמבר 2002 בשעות הלילה, הגיע כוח של חיילים לביתו של ס"ע מלווה ברעול פנים ואדם נוסף, "קפטן איוב". חיילי הכוח הוציאו את בני המשפחה לרחוב וערכו בבית חיפוש, במהלכו הרסו את הרהיטים, קרעו בגדים, החרימו שני מכשירי טלפון סלולאריים וגנבו 500 ש"ח ושלוש טבעות. בינואר 2003 פנה המוקד שוב לפרקליטות פיקוד מרכז, לחקור גם את האירוע הנוסף בבית ס"ע.

ביוני 2003 גבה חוקר מצ"ח את עדותו של ס"ע. מבירור שערך המוקד עלה כי תיק החקירה שנפתח במצ"ח עסק אך ורק באירוע השני, בו נגנב והושחת רכוש, וכלל לא התייחס לאירוע הראשון, בו נהרגו שני אנשים. רק אחרי שיחה נוספת, למעלה משנה לאחר האירועים הקשים, הורתה הפרקליטות הצבאית לאתר את תיק החקירה ולפתוח בבירור בנוגע למותם של אימו של ס"ע ואחיו. (תיק 17822)

הליכי החקירה

לא רק המשטרה נוהגת ברשלנות בטיפול בפניות לבירור אירועים חריגים וקשים. הנוכחות הצבאית המוגברת, מחסומי הדרכים ומערכת המינהל האזרחית והצבאית, כמו גם השפה המהווה חיץ בין החוקר לעדים, הופכים את החקירות, אלה הנפתחות סוף סוף, לעניין איטי, מסורבל ולא יעיל:

בפברואר 2003 הגיעה למוקד פנייה לבירור נסיבות מותו של ת"ח, שנהרג כמה חודשים קודם לכן בגנין על ידי חיילים. לפי עדותם של עוברי אורח, נהג ת"ח במוניתו באזור התעשייה בגנין כאשר הבחין בטנק ובנגמ"ש החוסמים את הכביש. ת"ח עצר את מכוניתו בצד הדרך והדליק אורות איתות מהבהבים, כנהוג. המקלען שעל הטנק פתח באש, ללא אזהרה. ת"ח נפצע אנושות בראשו. הטנק, שהתקדם לעבר הרכב, נעצר, אולם החיילים לא ירדו מהטנק ולא הגישו עזרה לפצוע ואף מנעו באיומי נשק מהעוברים והשבים לגשת לת"ח. החיילים גם מנעו מאנשי צוות של אמבולנס, שהגיע למקום כעבור זמן קצר, לטפל בפצוע. למרות שהגעתו של אותו אמבולנס לבית החולים בגנין תואמה עם המינהל האזרחי, עוכב האמבולנס כשעה וחצי במחסום. אחד הנוכחים במקום הצליח לשכנע את החיילים לפנות את ת"ח ברכבו הפרטי לבית החולים בגנין, ומשם, עקב מצבו הקשה, הועבר ת"ח לבית חולים העמק שבעפולה. משהגיע ת"ח לבית החולים, נקבע מותו.

לאחר פניית המוקד לפרקליט הצבאי של פיקוד מרכז וכשבעה חודשים לאחר האירוע עצמו, הודיעה המשטרה הצבאית כי נפתחה חקירה "בדבר מותו של האזרח ת"ח" וכי על העדים להתייצב למתן עדות במפקדת התיאום והקישור שבגנין. החוקר קבע מועד לפגישה ואף ביקש

במהלך שנת 2003 נפתחו 51 חקירות רשמיות בעקבות פניות המוקד. ככלל, טיפולן של הרשויות בעניינים של פלסטינים שנפגעו הוא איטי ומסורבל אך הטיפול המשטרתי בעבירות המיוחסות למתנחלים הוא דוגמה מובהקת לטיפול רשלני:

בפברואר 2003 פתח המוקד תיק לטיפול באירוע תקיפה וגניבת רכוש שאירע באזור שכם למעלה משנה קודם לכן. נ"ס וחברו, בני ה-14, רעו את צאן המשפחה כאשר הבחינו בחמישה מתנחלים ושני לובשי מדים חמושים הרצים לעברם. הילדים נבהלו ונסו מהמקום והמתנחלים פתחו במרדף אחריהם. משנכשל הניסיון להשיג את שני הילדים, חזרו המתנחלים על עקבותיהם והסתפקו בעדר הצאן, אותו גנבו. **(תיק 25510)** במאי 2002 תקפו ארבעה מתנחלים את ת"ס, היכו אותו, שברו את ידו והניסו אותו מהמקום. המתנחלים לקחו עימם את עדר הצאן שת"ס רעה אותה עת, לא הרחק מכפרו שבאזור שכם. **(תיק 25782)** ביולי 2003 נפתח תיק בעניינו של ע"ע שנפצע קשה עת נהג ברכבו מקלקליה לשכם שנתיים קודם לכן. הוא נפגע בעינו מאבן שהושלכה לעבר מכוניתו על ידי ילדים מההתנחלות קרני שומרון הסמוכה.

(תיק 27677)

למרות שבכל המקרים הללו התלונו הנפגעים במפקדת התיאום והקישור מיד לאחר האירוע, הרי שעניינם לא התקדם - המוקד הצליח אמנם לאתר את האישורים על הגשת תלונה במשטרה, אך בקשותיו לקבל פרטים על התנהלות החקירות העלו חרס. בספטמבר 2003 נמסר למוקד כי "על פי בדיקה שנערכה במחשב המשטרתי... לא נמצאו תיקים פליליים על פי אירועים שתיארתם."

והחזירן לחוקר. עשרה חודשים לאחר האירוע פנה החוקר פעם נוספת אל המוקד, כדי לסייע בידו למצוא את צוות האמבולנס שהסיע את ת"ח מבית החולים בגנין ואת מסמכי המונית בה נהג המנוח עת נורה. המוקד הצליח לאסוף את הפרטים, לגבות תצהירים מהעדים ולהעבירם למשטרה הצבאית. אולם בנובמבר 2003 התברר, תוך כדי בירורים טלפוניים שערך המוקד עם היחידה החוקרת, כי החוקר האחראי עזב ואת מקומו תפס אחר. המוקד יצר קשר עם החוקר החדש, שטען כי לא הצליח לאתר את המסמכים הקשורים בחקירה וביקש מהמוקד לשלחם בשנית. (תיק 25065)

במכתבו לדייק בזמן ההגעה. ביום הפגישה שררה מתיחות רבה בגינין וכוחות צבא גדולים סיירו במקום. העדים אומנם יצאו מביתם לפגוש את החוקר, אולם מחסום פתע של הצבא עצר אותם והם חזרו על עקבותיהם, מחשש שייפגעו או ייעצרו. רק אחרי מגעים אינטנסיביים בין המוקד לבין הצבא, הצליח בנו של ת"ח להגיע למפקדת התיאום והקישור ולמסור את עדותו שם. כדי לגבות את העדויות הנוספות, העביר החוקר את שאלותיו העיקריות למוקד, אשר תרגמן לערבית ושלחן לעורך דין בגנין. עורך הדין גבה את העדויות על פי שאלות החוקר והעבירן למוקד, אשר תרגמן לעברית

התיקון לחוק הפיזיים

משך ההתיישנות על הגשת תביעה אזרחית אינו חל רק מיום האירוע בגינו מוגשת התביעה. החקיקה החדשה הוחלה גם בדיעבד, כלומר, ההתיישנות תוחל לפי המוקדם: אם שבע שנים אחרי האירוע או שנתיים מיום החלת החוק (יולי 2004). על ידי קיצור תקופת ההתיישנות אזרחים שנפגעו כתוצאה מפעילות כוחות הביטחון נפגעים שוב - שכן באין תמריץ, אין לגורמי החקירה סיבה לזרז את פעולתם. מחד, המתלוננים תלויים לחלוטין בחקירה של הרשויות המוסמכות בעניינם, באין להם כל דרך לדעת אודות היחידה שפעלה באזור, החיילים הפוגעים וכדומה, ומאידך עניינם יתיישן תוך שנתיים.

המוקד נערך להתמודד עם שינויים אלו: ראשית פעל כנגד התקנות העוסקות בהודעה שעל הנפגע לשלוח למשרד הביטחון תוך 60 יום מיום האירוע - במכתב משותף למוקד ולאגודה לזכויות האזרח ליושב ראש ועדת חוקה חוק ומשפט בכנסת, נכתב כי לחקיקה החדשה "אין אח ורע בחקיקה הישראלית",

החקיקה החדשה בעניין פיזיים בשטחים,²⁹ שנכנסה לתוקף באוגוסט 2002, משפיעה על נגישות הנפגעים למערכת המשפט, לביורר יסודי בעניינם. חקיקה חדשה זו מגבילה את הנפגע על ידי שינוי ההליכים המינהליים וצמצום משמעותי בלוחות הזמנים להגשת תביעה. החקיקה משנה גם את ההגדרה, ומכאן את המעמד המשפטי של פעילות כוחות הביטחון בשטחים - משיטור לפעולות מלחמתיות - שככאלה הן חסינות לחלוטין מפני תביעות נזיקין.

החקיקה החדשה - חוק האינתיפאדה בפי התקשורת - מחייבת את הנפגעים ואת המייצגים אותם להודיע למשרד הביטחון על האירוע תוך שישים יום מיום הפגיעה, בטופס מיוחד. לכאורה, באמצעות הודעה זו אמור משרד הביטחון להתחיל בחקירה באופן מיידי, אולם לא כך הוא. החקיקה החדשה קובעת עוד כי תקופת ההתיישנות על תביעות פיזיים כנגד כוחות הביטחון לגבי אירועים שקרו בשטחים הכבושים, תקוצר משבע שנים לשנתיים. קיצור

וכי "אין שום מקרה אחר בו נמנע מתובע להתדיין עם מי שגרם לו נזק אם לא נתן הודעה מראש על כך". יושב ראש הוועדה התבקש, בין השאר, לקבוע בתקנות כי טופס ההודעה למשרד הביטחון יתורגם לערבית ויופץ בתחנות המשטרה, במפקדות התיאום והקישור, בעיריות ובמקומות נגישים אחרים. שנית, פעל המוקד ליידע את הנפגעים מהחוק ואת הגופים הפועלים להגנתם: בפגישה שיום המוקד ברמאללה, באפריל 2003, עם הארגונים הפלסטיניים אל-חאק, א-דאמיר, הארגון הבינלאומי להגנת הילד והמרכז הפלסטיני לזכויות אדם, עידכנו אנשי המוקד את המשתתפים באשר לכל פרטי החוק. המוקד גם פירסם את כל פרטי החוק החדש באמצעות מודעות בעיתונות הפלסטינית.

במקביל נערך המוקד לשינוי בדפוסי עבודתו, כנגד מהחוק, ושולח עתה, מיד עם פתיחתו של תיק חדש, הודעה למשרד הביטחון לגבי הנוק. כמו כן בא המוקד בדברים עם עורכי דין שמומחיתם בתחום הנוזיקין, כדי להגיש

סגירת תיק

המוקד מלווה את הפונה מרגע שנפתח תיק בעניינו דרך טיפול הרשויות והחקירה ועד הגשת ההמלצות וכתבי האישום הפליליים, אם אכן מוגשים כאלה. במקרים מסוימים בוחר המוקד, אחרי החקירה המוסמכת בנושא ואחרי גילוי מסקנותיה, להגיש תובענה אזרחית כנגד האשמים. בשנת 2003 ניהל המוקד 42 תיקי נזיקין בבתי המשפט.

באפריל 1999 הועברו שלושה קטינים בני 16 לבית המעצר שבחטיבת עציון. העצירים הוסעו במשאית, מלווים בשלושה שוטרי מג"ב. עיתון "הארץ"

תביעות בהקדם ב-162 תיקי האלימות שמועד ההתיישנות בהם יחול בסוף יולי 2004. השלכות החוק אינן ברורות עדיין. משרד הביטחון טרם דחה תביעה על בסיס הנהלים החדשים. גם השינוי בהגדרת המעמד המשפטי של פעולות המדינה בשטחים - משיטור לפעולה מלחמתית, שינוי המעניק למדינה חסינות מפני תביעות נזיקין בשטחים - טרם עמד במבחן ממשי בבתי המשפט.

חקיקת הפיזיים החדשה יוצרת מציאות נורמטיבית וערכית חדשה - הכיסוי החוקי המוענק לפעילות כוחות הביטחון, הן זה הנובע מהדרישות המינהליות והן זה הבא משינוי המעמד החוקי של פעילות זו, מרוקן מתוכן את מושג האחריות המקובל במערכת הביטחון. אמנם הדין הפלילי עודנו חל על פעילותם של אנשי כוחות הביטחון, אך הוסר האיום מפני ההליכים האזרחיים. החקיקה קובעת נורמה מעוותת, לפיה המדינה אינה צריכה לשאת בתוצאות מעשיה, וממילא גם חייליה זכאים לפטור מאחריות בגין מעשיהם כנגד אזרחים פלסטיניים בשטחים.

תיאר את שנעשה במשאית כך: "במהלך הנסיעה תקף ערן נקאש, אחד המלווים את השלושה, באגרופים סטר להם ובעט בהם, בעת שידיהם של העצירים היו כבולות מאחור. הוא גם הורה לכמה מהם למצוץ את אבר מינו וכשסירבו, היכה אותם. כן אילץ אותם לשיר שיר בערבית שמילותיו מבזות את מוחמד".³⁰ המחלקה לחקירת שוטרים

²⁹ חוק הנוזיקין האזרחיים (אחריות המדינה) (תיקון - תביעות בשל פעולות כוחות הבטחון ביהודה והשומרון וחבל עזה) התשס"א-2001.

³⁰ משה ריינפלד, בית המשפט העליון החמיר בעונשו של שוטר מג"ב שהתעלל בפלשתינאים, הארץ, 4.7.2002.

לסיום, לאחר שבית המשפט הכריע בעניינים.

באוגוסט 1995 הגיעו חיילים באישון לילה לביתה של ז"ז, הורו לכל בני הבית לצאת והחלו בחיפוש שבמהלכו הפכו על פיה את תכולת הבית, שברו רהיטים וקרעו בגדים ומזרונים. ארבע שעות לאחר שהגיעו עזבו החיילים את המקום עם בנה של ז"ז, שנלקח למעצר. עם תמונת ההרס שהותירו החיילים, גילתה ז"ז גם כי נעלמו מהבית 3,000 דולרים שהוחבאו בו. ז"ז הגישה למחרת היום תלונה במשטרה, אולם משלא שמעה על התפתחות כלשהי בתלונתה, פנתה למוקד. שנה לאחר האירוע ומקץ בירורים רבים, התקבלה במוקד תגובת הפרקליטות הצבאית - תיק החקירה נסגר מחוסר ראיות. במכתב הוסיף הפרקליט כי בדיקת הפוליגרף של המשטרה הצבאית אישרה את גרסת אחד החיילים, לפיה ראה רעלה ובה כסף ומסמכים אך לא לקחה, וכי לא נמצאו ראיות נוספות כלשהן. המוקד ביקש איפוא מהפרקליטות הצבאית את תיק החקירה, אך ללא הועיל. בנובמבר 1997 הגיש המוקד עתירה לבג"ץ כדי לחייב את הפרקליטות להסביר מדוע מתעלם הפרקליט מהבקשה לחשיפת חומר החקירה, ואכן, ניתן אישור לצילום חומר החקירה. ביוני 2002 הגיש המוקד תביעת פיצויים לבית משפט השלום בירושלים בגין גניבה והשחתת רכוש. בפסק הדין ממרץ 2003, כתב השופט כי עדותו של החייל אשר ראה את הכסף מוכיחה כי לא עשה "אפילו את תחילת הדרך לשמור את צרור הכסף שמצא" ולכן הוא אחראי בפני ז"ז על הכסף שאבד. השופט הוסיף וטען כי המדינה אינה יכולה לפטור עצמה מהאחריות השילווחית למעשה החייל, ולכן חייבת היא לשלם תמורת הכסף שנעלם. בעניין הנזק לרכוש קבע השופט כי ז"ז לא המציאה ראיות כלשהן לנזק שנגרם ולכן מן הנמנע לפסוק פיצויים על נזק זה. **(תיק 8976.1)**

במשרד המשפטים ניהלה במקרה זה חקירה מהירה ויעילה, הנאשמים נמצאו ופרקליטות המדינה הגישה נגדם כתב אישום. באוקטובר 1999 כבר דן בית המשפט המחוזי באירוע ובינואר 2000 הורשעו הנאשמים. במרץ 2003 - לאחר שהתובעים אותרו, תיק החקירה צולם וכך גם פרוטוקולי הדיונים בבית המשפט - הגיש המוקד תביעה אזרחית נגד השוטרים. **(תיק 13852)**

לעתים מצליח המוקד להביא לתשלום פיצויים גם ללא התערבות בית המשפט. ברוב המקרים מצליח המוקד במשימה זו כאשר מדובר בפיצוי על נזק שנגרם בעת החרמת רכוש או כתוצאה ממנה.

בינואר 2002 נשפטו פי"ר ו-מ"ר, שני דייגים מעזה, באשמת חציית גבול המים הטריטוריאליים. השניים נעצרו על ידי ספינת סיור של חיל הים הישראלי, שגררה את סירת הדיג שלהם לחוף. השופט הצבאי קבע כי משום עברם הנקי ומכיוון שלא ידעו על השינוי בגבול הימי (משישה קילומטר מהחוף לשלושה בלבד), יש להסתפק בימי מעצרו עד יום המשפט ושיחרר אותם לביתם. עוד קבע כי יש להשיב את סירת הדיג שהוחרמה לבעליה. משחלפו שישה חודשים ועקבות הסירה לא נתגלו, פנו הדייגים למוקד. נשלחה פנייה היישר למחלקת תובענות במשרד הביטחון. בתשובה שנתקבלה נמסר כי "מבדיקתנו מול גורמי חיל הים עלה, כי סירתו של מרשך טבעה בעת המעצר". בנובמבר 2002 ועד יולי 2003 התנהלה תכתובת ענפה ומגיעים רבים בין מחלקת תובענות במשרד הביטחון, המוקד והדייגים. בספטמבר 2003 העביר משרד הביטחון, באמצעות המוקד, 45,000 ש"ח לדייגים כפיצוי על הסירה, הציוד שהיה בה ואובדן ימי העבודה שנגרם בגין אובדנה. **(תיק 17940)**

במהלך שנת 2003 הגיע הטיפול ב-2 תיקי נויקין

במהלך 2003 נסגרו 10 תיקים לאחר שהפונים חזרו בהם מתלונתם. החלטה כזו, ראוי להוסיף, יכולה להיות תולדה של שיקולים שונים - חוסר אמון במערכת המשפט הישראלית, הפחד מפני הפוגעים העלולים להתנקם במתלונן, או האמונה כי האסון שפקד אותם הוא חלק מגורל משותף.

במאי 2002 הגיע כוח מג"ב לביתו של ג"ג. כבר עם כניסתם דחף אחד השוטרים את ג"ג והפילו לארץ. בני המשפחה נדרשו לצאת לרחוב, שם נשאל ג"ג שאלות. השוטר-השואל היכה אותו בחוזקה והורה לעוצרו. שני שוטרים אזקו את ג"ג והחלו מכים אותו בפניו ובכל חלקי גופו. לאחר מכן אזקו

השוטרים את אחיינו של ג"ג שהיה במקום והיכו גם אותו באגרופים, בבעיטות ובקת רובה. כל אותה עת איים אחד השוטרים על בני המשפחה בנשקו ומנע מהם להתערב בנעשה. לאחר 10 דקות נוספות שוחרר ג"ג ותעדויותיו הוחזרו.

ג"ג פנה למוקד, אשר שיגר פנייה למחלקה לחקירת שוטרים לבדיקת האירוע. חמישה חודשים לאחר מכן ביקשה המחלקה לחקירת שוטרים לזמן את ג"ג ואחיינו לחקירה. ג"ג הסכים תחילה להיחקר, אולם נמלך בדעתו, שכן אינו מאמין כי ההליך יוביל לתוצאה כלשהי ומעדיף לשכוח את האירוע כולו. המוקד ניסה לשכנע את ג"ג לקדם את החקירה, אולם לשווא. (תיק 17798)

הריסת בתים

"אסור למעצמה הכובשת להחריב נכסי מקרקעים... השייכים ליחיד... אלא אם כן היו פעולות צבאיות מחייבות לחלוטין את ההחרבה..."

אמנת גינבה בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה, סעיף 53

לדיירים לנסות להתגונן ולטעון כנגד ההחלטה להרוס את ביתם. מסיבה זו פנה המוקד לבג"ץ בכל פעם שהתעורר חשש שהצבא מתכוון להרוס בית. כאשר בני משפחה הבינו מהפעילות הצבאית או מדברי החיילים כי ביתם עומד להיהרס, הם פנו באמצעות המוקד לבג"ץ. לגבי חלק הארי של העתירות טענה המדינה כי אל לו לבית המשפט לדון בהן, שכן הצבא לא קיבל כל החלטה להרוס את הבית ועל כן העתירה היא תיאורטית ונטולת יסוד. בכל המקרים שמרה לעצמה המדינה את הזכות לפעול מבלי להתריע ומבלי לאפשר לבני המשפחה לפנות לבג"ץ.

מאז תחילת האינתיפאדה הנוכחית נתן בית המשפט הגבוה לצדק לצבא יד חופשית, הלכה למעשה, להרוס בתים ללא התראה וללא דיון מוקדם. הצבא ניצל את היד החופשית שניתנה לו והרס בתים ללא המוסרות המקובלות בהלכה ובחוק הישראלי. בתים נהרסו ללא הוצאת צו, ללא מתן זכות שימוע לדייריהם, ללא דיון בבית המשפט, לעתים באישון לילה ולעתים, ללא שהדיירים הורשו לחלץ את רכושם טרם ההריסה. תמונות משפחתיות, מסמכים, ספרים, כסף, בגדים וריהוט נקברו תחת ההריסות. בשנת 2003 הרס הצבא, על פי נתוני בצלם, 231 בתים הריסות עונשיות, אשר מטרתן לפגוע בבני משפחות של מי שחשודים בביצוע פיגועים ולהרתיע אחרים מפני ביצוע פיגועים. במהלך השנה האחרונה החל בג"ץ להצר במשהו את צעדי הצבא בפסקי דין שעומדים מחדש על האילוצים המינהליים והמוסרות המשפטיות המסדירות את הריסת הבתים.

במהלך 2003 הצליח הצבא לפעול כמעט ללא פיקוח בתחום זה. הצבא לא הוציא צווי הריסה כדן, לא התריע לפני הפעולה ולא איפשר

בלילה שבין ה-18 ל-19 ביולי 2002 עצרו כוחות הביטחון כמה מבני

ארבע משפחות מאזור הכפר תל. הרקע למעצר היה, ככל הנראה, שבכל משפחה בן המבוקש על ידי ישראל. בתיהן של שתיים מהמשפחות נהרסו בו בלילה, בפיצוץ חומרי נפץ, מבלי שניתנה על כך התראה מראש. שלושה ימים לאחר מכן הגיש המוקד עתירה בשם שתי המשפחות האחרות על מנת למנוע

בהריסת הבית. בהתבסס על דעת מיעוט של השופטת דורנר, הקובעת כי "הריסת בית אינה אמצעי עונשי במלוא מובן המילה אלא אמצעי הרתעתי, אין לנקוט אותה אלא כתגובה ישירה לפיגוע שבוצע על-ידי המפגע שהתגורר בבית",³¹ טען המוקד כי אי אפשר להרוס בית שנתיים ימים לאחר שבוצעו המעשים המיוחסים לאחד מבני הבית וכי מקץ זמן כה רב פגה זכותה של המדינה להגיב. בפסק הדין דחה בית המשפט את עתירת המוקד וביטל את צו הביניים, אך הדגיש כי על הצבא לעשות כמיטבו על מנת שלא לפגוע ברכוש המשפחה, למעט הבית עצמו.³² את הטענה שהזמן שחלף מבטל את הסמכות להרוס השאיר בגיץ לעתירה חדשה, אם תוגש. הבית, עד רגע כתיבת שורת אלה, עומד על תילו. (תיק 17908)

בדיונים בפני בגיץ טענה המדינה כי טעמים מבצעיים מונעים מהצבא לדון ולשמוע את השגות הדיירים לפני ההריסה. במלים אחרות, הצבא אינו מתריע על הריסת הבית, אינו מוציא צו ואינו מאפשר שימוע מחשש שאם כוונת הצבא תיוודע, ימוקם מארב או יונחו מטעני חבלה במקום והבית יהפוך למלכודת מוות לחיילים המבצעים את המשימה. אלא שטענה זו מופרכת הן מבחינת מציאות העבודה של הצבא בשטחים והן מהבחינה המשפטית. ברוב המקרים יודעים דיירי הבית מבעוד מועד על כוונת הצבא להרוס את ביתם: החיילים מגיעים אל הבית, עורכים בו חיפוש, מצלמים ומודדים אותו. מי שרוצה בכך יכול גם ללא דיון בבית המשפט להיערך לפעולת הצבא ולפגוע בחיילים בבואם לבצע את המשימה. בתנאים אלה אין להוצאת הצו הרשמי ועריכת השימוע ערך מודיעיני של ממש ואין בו כדי לחשוף את תוכניות הצבא.

את הריסת בתיהן. בעתירה דרש המוקד להימנע מהריסת הבתים או למצער לאפשר למשפחות, קודם להריסת בתיהן, לקבל את הצו שמורה על הריסת הבית ואת הזכות להציג את השגותיהן בפני המפקד הצבאי ולאחר מכן, אם המפקד לא יתרצה, בפני בגיץ. בית המשפט הוציא צו ביניים המורה כי אין להרוס את הבתים עד החלטה אחרת וכי על פרקליטות המדינה להציג את עמדתה לדרישות תוך שלושה ימים. בתגובתה טענה המדינה כי "לא התקבלה החלטה להרוס את בתי העותרים. אשר על כן, מדובר בעתירה מוקדמת ולפיכך דינה להידחות". בנוסף נטען, כי אי אפשר "לאלץ את המדינה להתחייב התחייבויות שונות, שיחולו אם יוחלט בעתיד להרוס את הבתים". גם מסיבה זו היה על בית המשפט, לטענת המדינה, לדחות את העתירה על הסף. בתגובתו טען המוקד כי זכות השימוע העומדת לבני המשפחה היא זכות יסוד מוצקה במסורת המשפטית ועל המדינה לאפשר לאלה שנפגעים מפעולותיה להשיג על החלטותיה בפני הגורמים המתאימים ובפני בגיץ. בית המשפט החליט להעביר את הסוגיה להרכב שופטים לדיון ולהשאיר את צו הביניים בתוקפו עד שתתקבל החלטה אחרת. אולם משחלף חודש ובית המשפט לא קבע תאריך לדיון, פנתה המדינה לבית המשפט בדרישה לקבוע דיון דחוף ולזרז את ההליך המשפטי. בתום הדיון הראשון בבית המשפט, ב-28 לאוגוסט 2002, הסכימה המדינה, בהמלצת בית המשפט, לתת לבני המשפחה להשמיע את טענותיהם בפני המפקד הצבאי ולנסות ולשכנעו כי יש, במקרה זה, להימנע מהריסה. ההשגות נגד הריסת הבית הוגשו אך הצבא העדיף לא למסור את החלטתו. במשך כל אותו זמן לא קיבל הצבא החלטה רשמית להרוס את הבית אולם הוא המשיך לפעול בבית המשפט על מנת לבטל את הצו שאוסר על ההריסה. רק בפברואר 2004 התכנס שוב בית המשפט על מנת לדון

³¹ בגיץ 1730/96, עאדל סאלם עבדאלרבו סביח נ' האלוף אילן בירן, פ"ד (1), 353.

³² בגיץ 6329/02, ג'ברי ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, תק-על (1)2004, 1401.

פסיקותיו של בית המשפט הגבוה לצדק בשנת 2003 לא מנעו הריסת בתים אך פעלו לחישוב מה של החירות שניתנה לצבא להרוס בתים ללא הליכים. במסגרת העתירות שהגיש המוקד לבג"ץ, ניתנו החלטות אשר הדגישו וחיידו את החובות והרסנים המוטלים על הצבא: בפס"ד מספטמבר 2003 הדגיש בג"ץ כי הריסת בית ללא שימוע חייבת להיעשות במקרים חריגים בלבד.³³ בפס"ד נוסף מאוקטובר הזכיר בג"ץ למפקד הצבאי כי מוטלת עליו האחריות להוציא צו כתוב, ובו יצוינו מקור הסמכות להרוס את הבית והטעם למתן הצו, כמו גם את חובתו להגדיר בצו את המבנה לגביו הוא ניתן ואת היקף הפעלת הסמכות (כלומר, היקף ההריסה או האטימה).³⁴ עוד הדגיש השופטים כי הצבא מחויב לאפשר לדיירי הבית להשמיע את השגותיהם בעניין ההריסה, ככל שהדבר ניתן, ולפנות לבג"ץ על מנת לעתור נגד ההחלטה. חובות אלה מוזכרות גם בפסק דין ממאי 2003, בו נקבע כי במקרה בו אי אפשר להתריע מראש בצו על כוונת הצבא, הרי על היועץ המשפטי בגדמ"ע מוטלת האחריות לנמק בכתב ומבעוד מועד מדוע לא ניתן היה לערוך שימוע מוקדם ולהוציא צו.³⁵

גם במישור המשפטי הטענה כאילו יש בסכנה לחיילים כדי למנוע דיון ולבטל את זכות הערעור אינה יכולה לעמוד. בג"ץ נתן לצבא רשות להרוס בית ללא זכות שימוע רק כאשר הצרכים המבצעיים והמשימה הצבאית מחייבים זאת, על פי דעת המפקד הצבאי הפועל בשטח. בקצרה, תוך כדי פעילות לחימה יכול הצבא להרוס בית שעומד בדרכו או שממנו נשקפת סכנה לחיילים בביצוע משימתם מבלי להידרש להליכים מינהליים מרסנים. כאשר הורס הצבא את בתי המשפחה של חשודים בביצוע פיגועים, הוא הופך את הטיעון המשפטי, מציג את האמצעי כמטרה ומצדיק, בנשימה אחת, את מטרת הפעולה כאמצעי מבצעי וכחלק בלתי נפרד מפעולות קרביות. אך, הריסה עונשית אינה פעילות מבצעית אלא מבוצעת כהחלטה מינהלית. הטענה כאילו פעולה עונשית כמו הריסת בית היא פעילות מבצעית שדורשת את הסודיות ואת ההכנות המבצעיות אשר בהן אין לבג"ץ להתערב, בוחשת בין הסמכויות האזרחיות שיש לצבא - בהיותו אחראי בכל דבר ועניין בשטחים הכבושים והמוציא לפועל של פעולות עונשיות - לבין הסמכויות הצבאיות שיש לו, בהיותו גוף לוחם.

כבוד המת

כלל לצה"ל לפיכך לא הצליח לאתרה". אך הודעת הצבא השאירה בידי המוקד גם קצה חוט לפעולה, שכן "באותה התקופה לא היה נושא הגופות" כפי שנכתב "באחריות צה"ל, אלא ככל הנראה באחריות הלשכה לתפקידים מיוחדים במשטרת ישראל". המוקד פנה, אם כן, למשטרה בבקשה לבדוק את הטענה ולברר האם יש בידיהם מידע על מקום הימצאה של הגופה. אולם גם המשטרה כשלה ובמכתבה מאוגוסט 2001 השיבה כי "בבדיקה עם הגורמים הנוגעים הבדיקות העלו חרס". גם הפנייה למכון הלאומי לרפואה משפטית העלתה חרס. בתשובת המכון נכתב כי פרטיו של המנוח אינם מופיעים ברישומים.

באוקטובר אותה שנה עתר המוקד לבג"ץ בדרישה לאתר את הגופה ולקיים את

ב-4 לפברואר 1971 נהרג אביו של ר"א בהיתקלות עם חיילים באזור הר חברון. עשרים ושלוש שנים לאחר מכן [בעקבות "הסכם אוסלו" החלו רבים לפנות בבקשה להשבת גופות יקיריהם] פנה הבן לעו"ד, לשם השבת גופת אביו לבני משפחתו לקבורה. בנובמבר 1995 התקבלה תשובתו החיובית של היועץ המשפטי בגדה המערבית: "נתבקשתי להודיעך כי מפקד כוחות צה"ל באיו"ש אישר את החזרת הגופה למשפחה. החזרת הגופה תיעשה בתיאום עם המינהל האזרחי על פי הנהלים, בתקופה הקרובה". אולם הגופה לא הגיעה לידי המשפחה.

ארבע שנים לאחר מכן פנה ר"א למוקד, כדי שיסייע בהשבת הגופה. בשנים 1999-2000 פנה המוקד לגורמים שונים בניסיון לברר מה עלה בגורל ההבטחה שניתנה למשפחה והיכן מצויה גופתו של צ"א. המוקד צירף לפניות אלה את החומר שהיה ברשותו - תצהירים של עדים להיתקלות וגזרי עיתונים שדיווחו על האירוע - אולם לשווא. בפברואר 2001 התקבלה במוקד תשובת הצבא, לפיה הגופה "האמורה אינה מוכרת

³³ בג"ץ 4241/03, סואלמה ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, תק-על 2003(3), 1460.

³⁴ בג"ץ 8262/03, אבו סלים ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, תק-על 2003(3), 2113.

³⁵ בג"ץ 2301/03, גאבר ואח' נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, תק-על 2003(2), 2057.

אמנם, בתקופה שבין הקמת בית הקברות בשנת 1968 ועד למאי 1972 נקברו באתר עשרות גופות, אך אין כיום שום תיעוד שיביא לזיהוי הגופות או לאיתור מיקומם המדויק של החללים שנטמנו, ככל הנראה, במקום. בתגובה לתשובה זו דרש המוקד מהמדינה שתעביר לידי העתק מדו"ח ועדת החקירה, שתברר כמה גופות נקברו בבית הקברות לחללי אויב ללא תיעוד, שתבחן מדוע ועל בסיס מה ניתנה ההבטחה לר"א - עוד בשנת 1994 - כי גופת אביו תוחזר והאם המדינה תהיה מוכנה לממן בדיקות DNA לגופות לא מזוהות במטרה לאתר את גופתו של צ"א. המדינה טענה כי ללא רישום אין דרך לדעת כמה חללים נקברו וכי אפשר רק להעריך כי המדובר "בעשרות", כי ההבטחה היתה עקרונית והעידה רק על היענות לבקשת המשפחה אך לא בחנה את הקשיים הטכניים שעלולים להתגלות וכי ללא מושג כלשהו לגבי מיקום הגופה לא ניתן לערוך בדיקות גנטיות. בנוסף, ממצאי ועדת החקירה שנשלחו למוקד לא גילו פרטים שלא היו ידועים זה מכבר. בדיון בבית המשפט שב המוקד ודרש לערוך בדיקת רקמות לכל הגופות הלא מזוהות הנמצאות בבית הקברות בבקעה, על מנת לזהות את גופתו של צ"א ועל מנת לרשום באופן מסודר את הקבורים, אך בדצמבר 2003 דחה בית המשפט את ההצעה וקבע בפסק הדין כי "בנסיבות אלה לא ניתן, עם כל הצער שבדבר, לאתר את גופת אביו של העותר".³⁶

ההבטחה למשפחה. בתשובות המדינה נמסר כי קיים קושי לאתר גופה וכי אחרי שלושים שנה אין יודעים עוד היכן היא. עוד טענה המדינה כי ההבטחה שניתנה למשפחה היתה הבטחה עקרונית בלבד ולכן, על מנת לגלות היכן הגופה, יש לתת לה שהות נוספת לבדוק את פרטי המקרה. בהודעה השנייה, שנמסרה מקץ שלושה חודשים, טענה המדינה כי הטיפול בגופות אכן היה בידי המשטרה וכי "הנושא טופל ביחידה שפורקה זה מכבר" ואשר מסמכיה בווער. המשטרה בחנה מידע לפיו יתכן שהגופה נקברה בבית קברות מיוחד ליד צפת, אך הברור העלה כי במקום נקברו רק חללים שנהרגו בצפון הארץ. לאור זאת מינתה המשטרה קצין בודק כדי לחפש את הגופה אולם לשם כך התבקש בית המשפט לדחות את הדיון בשלושה חודשים נוספים. בית המשפט נתן למדינה אורכה של כחודש אחד בלבד, עד אוגוסט 2002, אולם רק באוקטובר התקבלה תשובתה האחרונה והמסכמת של המדינה לבג"ץ. הקצין הבדק שמונה על ידי המשטרה מסר, כי הגופה הועברה על ידי הצבא לבקעת הירדן. בעקבות ממצאים אלה, ולבקשת היועץ המשפטי של הגדה המערבית, מינה אלוף פיקוד המרכז ועדת חקירה. אולם גם ועדה זו לא מצאה את הגופה. הוועדה מצאה אמנם כי הגופה הועברה, ככל הנראה, לבית הקברות לחללי אויב שליד גשר אדם בבקעה, אך "לא ניתן כיום לאתרה וזאת משום שאין בנמצא כיום תיעוד ורישום מסודר של קבורת מחבלים באתר מהתקופה הרלוונטית (פברואר 1971)". על פי ממצאי הוועדה, תיעוד האתר המצוי כיום בידי הצבא החל רק במאי 1972.

³⁶ בג"ץ 8359/01, אבו מיזר ואח' נ' מדינת ישראל, תק-על 1362, (4)2003.

נספחים

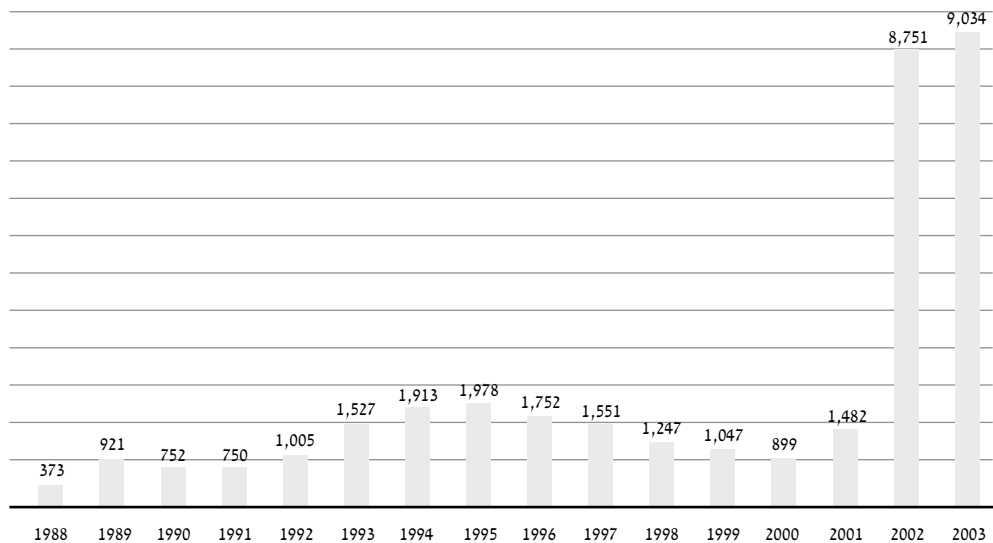
נתונים

פניות חדשות שנחקבלו במוקד בשנים 2002 ו-2003 על-פי נושאים

שנת 2002		שנת 2003		מספר הפניות	% מסך הפניות	מספר הפניות	% מסך הפניות	נושא
מספר הפניות	% מסך הפניות	מספר הפניות	% מסך הפניות					
7,078	80.9	5,077	56.2	איתור עצירים	זכויות כלואים			
124	1.4	106	1.2	מעצרים מינהליים				
34	0.4	11	0.1	תנאי מעצר				
0	0	84	0.9	ביקורי משפחות	חופש התנועה			
132	1.5	238	2.6	מהשטחים ואליהם				
428	4.9	1,941	21.5	בתוך השטחים				
89	1.0	206	2.3	ירושלים	תושבות			
0	0	4	0	גדה				
705	8.1	1,314	14.5	אלימות וזנק לרכוש	הריסת בתים			
72	0.8	24	0.3	כבוד המת				
33	0.4	21	0.2	אחר				
56	0.6	8	0.1					
8,751	100.0	9,034	100.0		סה"כ ³⁷			

³⁷ סך כל הפניות למוקד ללא פניות לאיתור עצירים הגיע בשנת 2003 ל-3,957, גידול של 136% לעומת שנת 2002.

בניית חדשות שנתקבלו במוקד במהלך התקופה 1.7.1988-31.12.2003

תורמים

המוקד להגנת הפרט מבקש להודות לתורמים הבאים על תמיכתם:

האגודה לידידות בין העמים יהודי-פלסטיני, שוויץ

המשרד הפדרלי לענייני חוץ, שוויץ

המשרד לענייני חוץ, אירלנד

המשרד לענייני חוץ, הולנד

הנציבות האירופית

הקרן החדשה לישראל

מיזראור, גרמניה

נציבות בינלאומית של משפטנים, שבדיה

סי.סי.אף.דה, צרפת

קרן גיוסאקה, בריטניה

קרן כנסיות עולמיות, הולנד

קרן מרץ-גילמור, ארה"ב

קרן ס.א.ס, בריטניה

קרן פורד, ארה"ב

שגרירות בריטניה, תל-אביב

שגרירות נורווגיה, תל-אביב

שגרירות פינלנד, תל-אביב

שגרירות קנדה, תל-אביב

ולאנשים הרבים שהביעו את תמיכתם בהתנדבות ובתרומה.